

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תליתאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת עקב

ירושלים עיה"ק תוכב"א

תשפ"א לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם ימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתינו שטוחה לפני המעינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 164-542-0548

פרשת עקב

מפתח העניינים

בעקבתא דמשיחא חוצפא יסגא / אוי לו למי שהעולם מטעה בו / אם תחפשנה ככסף וכמוטמוונים תחפשנה - אז תבין יראת ה' / יראת החטא - דאגת האדם על שלימותו / יראת העונש / יראת הרוממות / העבודה הגדולה לקנות יראת ה' / יראת שמים היא ה'קב חומטין' לשמור את קניני התורה הקדושה / העצה להשיג יראת שמים - קביעת עתים ללימוד המוסר

מפתח חידושי תורה

- א. בענין מומרים הייתם - עם ה'..... יט
- ב. בענין כתיב חסר ללמוד ששניהם שווים..... כ
- ג. בענין מאה ברכות..... כא
- ד. בענין יראת שמים לא לשמה..... כה
- ה. וערפכם לא תקשו עוד..... כו
- ו. בענין גדולה וגבורה..... כח
- ז. בענין פצתה הארץ את פיה..... כח
- ח. בענין ולעבדו בכל לבבכם זו תפילה..... כט
- ט. בענין תורה לשמה..... לא
- י. בענין ועבדתם אלהים אחרים והשתחיתם להם..... לד
- יא. בענין וחרה אף ה'..... לו

מפתח שנות חיים

- קפד. ראש השנה..... לח
- קפה. רבנות..... לח

מפתח חידושי סוגיות

- בענין רבי חייא - תורה לשמה..... מו

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת כל מתי ישראל, ובכללם

יוסף בן אסתר	שולמית בת כחילה רחל	יצחק שלום בן צ'לחה חנה
יעקב בן עליה	יפה בת עליה	שמועון בן עליה
מורגלית בת סימוי	אליהו מאיר בן סימוי	סימוי בת חנה
פיבי בת חסיבה	מסעודה בת חסיבה	מסעוד בן אסתר

תנצב"ה

בעקבתא דמשיחא חוצפא יסגא

בעזרת ה' יתברך נראה להתבונן ולעיין בעניני דיומא ובעניני הפרשה.

הגמרא בסוף מסכת סוטה (מט.) מונה את הסימנים שיהיו בעקבתא דמשיחא, הזמן שלנו, קודם ביאת משיח בן דוד. אחד הסימנים הוא, שבדרא בתראה, **חוצפא יסגא**. פשט הדברים 'יסגא' לשון ריבוי, כלומר, בזמן הזה שלפני ביאת הגואל, תתרבה החוצפה. אך יש עוד הרבה פירושים בזה, יש שפירשו שהוא מלשון 'סגי' בארמית, כלומר - מספיק. והכוונה היא שבדרא בתראה לא יצטרכו לא ממעלות המידות ולא מהמידות השכליות, אלא כל מי שיש בידו חוצפה, מספיק לו. בזה הוא כבר יהיה חשוב וישיג הכל.

עוד פירשו חוצפה 'יסגא' לשון גידול והתנשאות, כי כל מי שיהיה יותר חצוף בדרא בתראה, יהיה יותר מורם ולמעלה, ואנשי ר"ץ יוכיחו... החוצפה היא בזמננו הסגולה כדי להיות בעל תואר ובעל שררה, והרבה פעמים דווקא אדם כזה שהוא חסר המידות וחסר המעלה, מקבל את כבודו מהבריות וכולם אומרים עליו שבחים רבים ותוארים מופלגים.

ובאמת אנחנו רואים איך שהיום יש אינפלציה בתוארים. פעם היה מספיק לקרוא לאדם גדול 'הרב' או 'החכם', והיום יש 'הרב, הגאון, הגדול, האדיר' ועוד היד נטויה.

רבינו הגאון רבי חיים עוזר גרודז'נסקי זצ"ל^א פעם סח למישהו, הבט וראה. שולחים לי מכתב, וחמשת השורות הראשונות מלאות רק בשבחים. הרב הגאון המפורסם, אספקלריא המאירה, המנורה הטהורה וכו'. אתה יודע מה זה מזכיר לי? את זמן המלחמה הראשונה ברוסיה, כשעלו הבולשביקים הארורים לשלטון. המצב הכלכלי ברוסיה באותו זמן היה בכי רע, והשלטונות היו מדפיסים עוד ועוד שטרות, אף שהערך שלהם היה יורד ויורד. הגיע מצב שאדם שהיה רוצה ללכת למכולת לקנות לחם או ביצה, היה צריך לשלם על זה מאתים וחמישים אלף רובלים. כל רוסי היה מסתובב עם אלפים רבים של רובלים בכיסו, אבל היה יודע שהשוויות האמיתית שלהם היא מעט מזעיר. היה אחד מסתובב עם חמש מאות אלף רובלים, אבל יודע היטב שבקושי הוא יכול לקנות אתו ככר לחם...

אמר רבי חיים עוזר בענוותנותו המרובה, אני רואה כאן שכותבים עלי הרבה תוארים, אבל את השוויות האמיתית שלי רק אני יודע...

א. היה מגאוני דורו המופלגים, וכבר בהיותו בחור צעיר בן עשרים וכמה היה המורה צדק הראשי בוילנא. לבו היה כלב הארי, והוא היה לבם של ישראל באותו הדור, וכל מי שהיה צריך איזה עזרה, הן בפרט והן בכלל, ידע שיש לו כתובת אחת שאליה הוא יכול לפנות, אל רבי חיים עוזר. הוא נפטר בה' מנחם אב, שנת ת"ש. זיע"א.

והוא הדין בתוארים של מידות. אומרים היום על כל אחד שהוא 'ירא שמים מרבים, ירא חטא, וצדיק יסוד עולם'... כולם היום נעשו בעלי יראה ובעלי מדרגה... ויש אחד כזה שכששומע פעמים ושלוש שאומרים עליו שהוא צדיק יסוד עולם, הוא כבר מתחיל לנענע בראש לאות הן, לאמר: אם הם אומרים, כנראה שזה נכון... ועוד מסתמא שזה המשבח מקיים מאמר רבותינו (ערובין יח:) שהזהירו שלא לומר יותר ממקצת שבחו של אדם בפניו, וזהו רק מקצת שבחי...²

אוי לו למי שהעולם מטעה בו

במדרש מרגניתא דרבי מאיר כתוב 'אוי לו למי שהעולם מטעה בו'. דייק האדמו"ר משינאווא 'צ"ל דיוק נכון. לא אמרו רבותינו 'אוי לו למי שהעולם טועה בו', אלא למי שהעולם 'מטעה בו', כלומר, הטעות חוזרת אל לבו של אותו אחד והוא כבר מתחיל להאמין בטעות שאחרים טועים בו. וזו היא טעות גרועה יותר כפל כפלים, כי לא די שאנשים טועים בו, אלא גם האדם עצמו כבר טועה בעצמו ומייחס לעצמו מעלות נשאות ונשגבות.

וכך מצאנו בנביא במלכים (מלכים ב, פ"א), שם מסופר על עתליה, אשה מרשעת שאבדה את זרע המלוכה, כאשר בנה נהרג. אז אמרה עתליה, ככה יהיה לי שאאבד את המלוכה? קמה המרשעת והרגה את כל הצאצאים של זרע בית דוד, חוץ מתינוק אחד, יואש. איך הוא ניצל? הרי היא חיפשה להרוג ולהשמיד את כל צאצאי בית דוד! הלכו והחביאו אותו בחדר המיטות. מהו חדר המיטות? - דרשו רבותינו שהיה זה בבית קדש הקדשים (הובא ברש"י מלכים שם פסוק ב'). אותו המקום שהכהן הגדול נכנס אליו פעם בשנה, אחרי הרבה הכנות ואחרי קידושין וטבילות, הוא היה למחבוא עבור יואש. מדוע? - מפני שרק שם היה המקום הבטוח עבורו. אותו המרשעת תלך ותחפש בכל מקום, אבל לקדש הקדשים היא לא תכנס. **לא** יום ולא יומים היה שם יואש, אלא שש שנים! ואחרי שש שנים עזר הקב"ה והרגו את עתליה, ואז הוציאו את יואש, ועמד הכהן הגדול ומשח אותו ומינו אותו להיות להם למלך.

יואש היה צדיק, אבל בסוף טעה. באו עבדיו של יואש ואמרו לו, אדוננו המלך, אתה שזכית להיות תקופה כה ארוכה בבית קדש הקדשים, אתה אלוה. שהרי כל אחד אחר שנכנס

ב. אומרים שפעם אחת לקח אב אחד את בנו לבית העלמין, כדי לראות מה עולה בסופו של אדם. הבן התמים פנה אל אביו ואמר לו, 'אבי, יש לי שאלה אליך'. האב ענה לו 'שמע בני, אמנם זה לא המקום לפלפל בו, אבל תשאל... אמר לו הבן, 'אבא, אני מתפלל. אני רואה שכולם פה צדיקים. על המצבה של זה כתוב שהוא ירא שמים, על המצבה של השני כתוב שהוא ירא חטא, על המצבה השלישית כתוב שהוא היה איש צדיק, וכי הרשעים לא מתים? איך זה שרק צדיקים מתים?'...

לקדש הקדשים אפילו לזמן מועט חייב מיתה, ואתה היית שם לא יום ולא יומיים אלא שנים על גבי שנים! איך יתכן הדבר? אין זה אלא מפני שאתה אלוה. נכנס הרעיון הזה ביואש, עד שהאמין לדבר. (תנחומא כ"י פרשת וארא ס"ז, הובא בר"ק שם).

איך קרה כדבר הזה? - 'אוי לו למי שהעולם מטעה בו'. דיבורים של אחרים בסוף משפיעים וחודרים גם ללב האדם עצמו, למרות שהוא הכיר קודם בפחיתות ערכו. בדור שלנו יש מכה בענין הזה, כאשר התרבו התוארים וכל אחד אומרים עליו שבחים ומגדירים אותו שהוא 'ירא שמים', ועל האדם לא להיות טועה אחרי זה, אלא להכיר במקומו.

אם תחפשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה - אז תבין יראת ה'

במה דברים אמורים? בפרשה שלנו נאמר: ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך. אדם רואה את הפסוק הזה ואומר: 'נכתב בעידו, את הפסוק הזה קיימתי. אני כבר עברתי את זה, וכבר אני ירא שמים'.

ולא היא. להיות ירא שמים זו לא עבודה קלה ופשוטה. הרמח"ל בספר מסילת ישרים, סולל את הדרך של האדם להיות 'ישר'. ישר הוא בעל השגה ובעל נבואה, וזה מה שהקב"ה מבקש מכל אחד מאתנו. מצופה מאתנו שנעבור את גדר ה'צדיק', נמשיך ונגיע לדרגת ה'חסיד', ואחרי זה נתעלה להיות בגדר 'ישר'. זו עבודה קשה מאד, אבל זו התכלית. ואחת המעלות המנויות בסולם הזה היא היראה.

ג. הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל פעם עמד והספיד אדם גדול, אדם גדול באמת, אליבא דכולי עלמא. כאשר מספידים, בשביל מה מספידים? מצאנו שהאמורא המפורסם רב הקפיד שיספידו אותו 'אחים בהספדאי' (שבת קנ"ג א'), בחימום הלב וברתיחת הדם. מדוע? - כי כאשר נמצאים במעמד כזה, הלבבות נפתחים, ועל ידי ההספד הציבור מתעורר וזה עצמו זכות לנפטר שמכוחו נפעלה ההתעוררות בלב הבריות. הרי כשאדם הולך לבית עולמו 'במתים חפשי', אין לו עוד אפשרות לעשות זכויות, אבל אם יספידו אותו ויתעוררו אנשים לתורה וליראת שמים, יהיה מזה רווח לנשמת הנפטר.

וכך עמד רבי ישראל מסלנט והספיד את אותו גדול בחימום הלב ובהתעוררות גדולה, ואחרי כן אמר 'וגם היה אותו גדול מצויין במידה הזו של יראת שמים', ואז חזר רבי ישראל מיד ותיקן את עצמו ואמר 'וכמדומני שהיה ירא שמים'. כלומר, לפי איך שעניני בשר רואות, נדמה לי שהיה ירא שמים. אבל לומר על מישהו שהוא ירא שמים בוודאות? רק הקב"ה יראה ללבב.

ד. וכשפותח התנא רבי פנחס בן יאיר את הברייתא (עבודה זרה כ:) ומונה את השלבים בסולם העליה שמביאים את האדם להיות ישר, במה הוא פותח? בתורה. 'תורה מביאה לידי זהירות'. וזה פשוט, כי לא יכולה להיות שום התקדמות רוחנית בלתי התורה, ואדם שאין לו אחיזה בתורה לא יוכל לא להיות

והיכן קבע התנא את מדרגת היראה? כמעט בסוף המעלות, במדרגה התשיעית. הרבה הרבה מדרגות צריכים לעבור לפני שמגיעים ל'יראה', תורה, זהירות, זריוות, נקיות, פרישות, טהרה, חסידות, ענוה, ורק לאחר מכן מגיעים ליראה. הרי שלהגיע ליראה אינו דבר של מה בכך, ובשביל לקנות אותה צריכים למאמץ ויגיעה.

וכך, אומר הרמח"ל (בהקדמה למסילת ישרים), מצווה אותנו שלמה המלך, שאומר (משלי ב, ד): **אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה, אז תבין יראת ה'.** דהיינו, רק אחרי רוב עמל וטורח, רק אז תבין יראת ה'. משל למה הדבר דומה? לאחד שלוקחים אותו למגרש ענק, ואומרים לו: לפני חמש מאות שנה הטמין מלך אחד אוצר גדול במקום הזה. לך תחפש אותו, ואם תמצא אותו הוא יהיה שלך'. אותו אחד שומע שיש כאן אוצר גדול, ומתחיל לחפש אותו. מתחיל לחפור מטר אחד, חופר וחופר וחופר, ולא מוצא כלום. עובר למטר השני, וגם שם חופר עשרות מטרים לעומק, ולא מוצא את האוצר. ביום השלישי מגיע למקום וחופר לעומק עוד מטר, ולא מוצא. מה יהיה אחרי שבועיים? האם הוא יבוא ויאמר, כבר חפרתי וחיפשתי הרבה ולא מצאתי, די די אלך לי לנפשי?! וודאי שלא. אם יעשה כן יקרא פתי, כי מי שיודע שיש כאן אוצר, לא יעזוב את המקום עד שימצא אותו, גם אם יצטרך לעמול ולחפש אותו כל חייו. הוא יביא עוד כלים וינסה לחבל עוד ועוד תחבולות, אבל לא יתייאש עד שיישיג את האוצר.

אומר שלמה המלך, כך ובאופן הזה אתה צריך לחפש יראת ה'. אחד בא ואומר, 'מצטער, ניסיתי להיות ירא שמים ולא עלה בידי'. אתה שואל אותו, 'מה עשית? איך השתדלת?' והוא משיב, 'יומים באתי להתפלל בציבור'. זו אפילו לא תחילתה של העבודה! בשביל להגיע לאוצר, עליך להתייגע בעבודה יום יום, בהתבוננות ובחשבון הנפש יומי עם גיעה בתורה ובלימוד מוסר. אם אתה מפסיק אחרי כמה נסיונות הרי טיפש תקרא, כי הלא יש כאן אוצר אדיר! עליך לחפש ולחפש, עד שתמצא. 'אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה', תבין שיש כאן אוצר בוודאות ולא תתייאש ולא תתעצל אלא תטרח ותתייגע עד שתגיע אל האוצר, 'אז תבין יראת ה'.

ותמה הרמח"ל, הלא התכלית המבוקשת מאתנו היא מה שאומר לנו כאן משה רבינו 'כי אם ליראה את ה' אלהיך', ואיך זה שאדם מזניח את זה, והולך ומבזבז את הזמן שלו

צדיק ולא חסיד, ובוודאי שלא ישר. וכך אמרו רבותינו (אבות ב, ה) 'אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד', והדבר הראשון במעלה הוא התורה.

והכלל הוא, שכל כמה שאדם משקיע את עצמו יותר בתורה, כך גם הסולם שנבנה על היסוד הזה, דהיינו הזהירות, הזריוות, הנקיות פרישות ושאר המעלות, הופך להיות סולם יציב יותר וישר יותר.

על דברים אשר לא יועילו ולא יצילו, ואין בהם ממש?! עלינו לדעת את מה שנדרש מאתנו, ולהתייגע ולהתאמץ כדי שנגיע למעלה הזו של יראת השם.

יראת החטא - דאגת האדם על שלימותו

היראה, מתחלקת לכמה חלקים. יש את החלק של 'יראת החטא', והיא מן המשובחות שבמדרגות, כלשון הרמח"ל. וכך הרמח"ל מגדיר אותה (פרק כ"ד): **שיהיה האדם ירא תמיד ודואג פן ימצא בידו איזה שמץ חטא**, משהו קל שיש בו סרך חטא ועוון, אשר יעכב אותו מן השלימות שהוא חייב להשתדל עבורו. 'חטא' פירושו חסרון, וכמו שאומרים 'קולע למטרה ולא יחטיא', והכוונה שהוא לא מחסר מהמטרה כי הוא זה, אלא פוגע בדיוק במקום הנכון. וכך מפרש רש"י את שאומרת בת שבע לדוד המלך שאם את המלוכה לא יקבל שלמה המלך 'והייתי אני ובני שלמה חטאים' (מלכים א, א, כא), חטאים - חסרים, חסרים מן המלוכה ומהייעוד אותו הועיד להם ה'.

ולכן מפרש הרמח"ל ש'ירא חטא' הוא מי שדואג שלא יהיה בידו שמץ קל של עוון, כי יראת החטא היא שלא תהיה בו שום חסרון ופחת שימנע ממנו לבוא אל השלימות. ומי שזוכה להיות ירא חטא יהיה דואג תמיד לבל יהיה בו כל חסרון ופגם.

סיפר אחד מהתלמידים של הסבא מנובהרדוק זצ"ל, שפעם הלך למקום אחד ברוסיה יחד עם כמה מתלמידיו כדי להתעסק שם בהקמת ישיבה, ואותו תלמיד ביניהם. כל הלילה עסקו בדבר, ובאשמורת הבוקר אמר הסבא מנובהרדוק, אני חושש שמרוב עייפות ארדם ואישן ולא אקום בזמן לקרוא קריאת שמע, ולכן אקרא קריאת שמע כבר עכשיו. וכך היה, קרא הסבא מנובהרדוק קריאת שמע של שחרית.

אחרי חמישים שנה פגש הסבא מנובהרדוק את התלמיד הזה ושאל אותו, 'תגיד לי, אתה זוכר את הפעם ההיא שקראתי קריאת שמע באשמורת הבוקר? מה אתה אומר, האם באמת כבר עלה אז עמוד השחר וקראתי את שמע כתקנה!?!...! הסבא מנובהרדוק היה לו תמיד כל ימיו ספק בזה אם כבר עלה עמוד השחר ויצא ידי חובה או שמא עדיין היה זה לילה ואם כן לא עלתה לו הקריאה, ותמיד היה טרוד בזה. גם אחרי חמישים שנה הוא עוד זכר את המקרה הזה, והיה לו חשוב לברר את הענין אם אכן קיים את מצות קריאת שמע כהוגן. מישהו מאתנו היה זוכר דבר כזה?! אם תלך ותשאל לאחד 'איזה עוון עשית היום', הוא יאמר שלא עשה שום עוון... אבל גדולי וחכמי ישראל היו דואגים תמיד שמא יש בידם איזה שמץ של חטא שמעכב אותם מן השלימות.

אחד מתלמידיו של רבי ישראל מסלנט זצ"ל סיפר פעם, עמדתי פעם על יד רבי ישראל ביום כיפור בזמן שהתוודה ב'על חטא', ושמעתי איך שהוא מתוודה בדמעות שלישי

על כך שפעם אחת בליל בדיקת חמץ שכח לבדוק עם הנר את המקום שמכניסים בו את המלח... היה לו איזה חדרון קטן שבו היו מכניסים את שקי המלח, והוא שכח לבדוק אותו. עכשיו ביום כיפור כשעמד והתוודה, התוודה על זה בדמעות.

אלו הם דברי הרמח"ל, שמי שהוא ירא חטא יש לו תמיד את החרדה והדאגה הזו שלא יהיה בו שמץ של חטא, כיון שהוא יודע שכל סרך של חטא יכול להיות חוצץ ומפסיק בינו ובין קונו. וזו היא היראה המשובחת.

יראת העונש

עוד יראה יש, והיא צריכה להיות אצל כל אחד ואחד, גם אצל ההדיוטות. יראת העונש. על אדם לדעת שיש אל אחד, יחיד ומיוחד ית"ש, והוא 'מלך במשפט יעמיד ארץ', והוא 'מלך אוהב צדקה ומשפט', ומי שעושה טוב יקבל על זה טוב ושכר, ומי שעושה רע, יקבל רע. הרבה שלוחים למקום, ויש מינים ממינים שונים של צרות ויסורים. אם היה מלך בשר ודם גוזר גזירה היו כולם מפחדים וחוששים שמא ילקה אותם או שמא יאסרם בבית האסורים. מהקב"ה, אשר עיניו צופיות ואת הכל הוא יודע ואין נסתר ואין שכחה ממנו, אדם לא יפחד!?

גם היראה הזו חסרה אצלנו. וזה פלא עלינו, הרי אתה רואה אנשים שמפחדים מכל דבר, ויש כאלו שחוששים ללכת בחושך בחוץ לבדם, ומבקשים תמיד שיצטרפו אליהם אחרים. אם אדם כזה יושב בחדר חשוך לבד ופתאום הוא שומע איזה רחש, פניו נעשות חוורות כסיד, וכבר הוא מדמיין איך מישהו פותח את הידית ונכנס לבקר אותו... מה באמת היה? הרוח קצת הזיזה שם את הדלת... מזה אנשים מפחדים, אבל מהקב"ה שנמצא אתך כל הזמן, ה' צלך' ה' הוא כמו הצל של האדם, לא נפרד ממנו אפילו לרגע, רואה ומשגיח בכל מעשיך, ממנו אתה לא מפחד ולא מתירא? איך יכול להיות כדבר הזה?

וההסבר בזה הוא כמו שאומרת הגמרא (יומא פז), כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר. האמת לאמיתה היא שיש חרדה מוטבעת בלב האדם מהבורא, וצאו וראו באדם שבא לפניו עוון שמעולם לא עשה, לפני שהוא עושה את החטא הזה יש לו

ה. מספרים שפעם נכנסו של רבי שמואל סלנט זצ"ל לבית הסבא הגדול בחצי הלילה, כשכולו חיוור ורועד 'סבא, ראיתי בחוץ מלאך לבן'... רבי שמואל סלנט ידע שמלאכים לבנים לא מסתובבים עכשיו בחוץ ואמר לו, 'בוא אתי, נלך ביחד לראות את המלאך'. הנכד אמר 'לא לא, אני מפחד'... רבי שמואל שכנע אותו שהוא ישמור עליו, ואכן הלכו יד ביד לראות את המלאך הלבן. התקרבו למקום והנכד הצביע 'הנה, סבא... שם ראיתי אותו'. התקרבו וראו שאכן יש שם משהו לבן. התקרבו עוד וגלו שמדובר בסדין לבן המתנדנד שם ברוח. הוא הוא היה המלאך הלבן...

רתיעה, והוא מרגיש כאילו מישהו מבפנים אומר לו: 'אל תעשה את זה, לא כדאי לך, אתה תתחרט ותצטער על זה'. בסוף הוא דוחק את המחשבות האלו ועושה את החטא רח"ל, ולבו באמת קצת נשבר על מה שעשה כדרך הרשעים שמלאים חרטות אחרי החטא (עקידה שס"ז, ועיין נדרים ט). זה בעוון חדש, אבל לעומת זה בעבירות שהוא רגיל בהם, אותם הוא עושה בשופי, בלי רתיעה ובלי פחד. למה? מה החילוק?! - כיוון שעבר ושנה בה, נעשית לו כהיתר. וכדי לקנות מחדש את אותה ההרגשה של הרתיעה והפחד מהקב"ה, צריך לזה הרבה הרבה עבודה, לימוד מוסר, תשובה תפילה ובכיה לפני ה'.

על כל פנים לפחות את היראה הזו, יראת העונש, אנחנו צריכים לחזק בעצמנו. רבי ישראל מסלנט זצ"ל אמר פעם משל נפלא. לו יצוייר, שמאחד מבתי המשווגעים ברח משוגע. ולא סתם משוגע, אלא משוגע גמור, כזה שגם הוא עצמו מודה שהוא משוגע... יבוא אותו משוגע לפני אדם ויאמר לו, 'אתה רואה את כוס התה המונחת כאן? תדע לך שבכוס תה זה שפכתי מקודם רעל'. האדם ששומע את זה מהמשוגע, האם ישתה את התה? אף אחד בעולם לא ישתה את זה. ולכאורה, למה לא? נכון שהוא אמר ששפך רעל, אבל הרי משוגע הוא! כולם יודעים שכל דבריו הם דברי שגעון, ולמה אתה מתייחס אליו בכלל?! אבל אף אחד לא ישתה. נכון שהוא משוגע, אבל שמא ואולי עכשיו הוא אכן כן שם רעל, ויש סיכוי אחד למליון שהוא כן שם רעל. ויותר מזה, אפילו אם יציעו לו כסף תמורת שתית הכוס הזו, הוא לא ישתה. מדוע? הוא חושש על חייו, ואפילו שהסיכוי שמשוהו יקרה לו הוא רחוק מאד מאד, אדם לא יכניס את עצמו לספק כזה.

אמר רבי ישראל, האמונה שלנו בשכר ועונש היא לא ספק אחד למליון, וגם לא ספק השקול. זה דבר ודאי שמי שעושה טוב יקבל טוב עבור זה ומי שעושה רע יקבל רע ח"ו, ואיך יכול להיות שמזה אדם לא מפחד, ובזה הוא לא דואג על חייו?! אומרים לאחד, תשמע, אם אתה מדבר לשון הרע, דרכך סלולה אקספרס לגיהנם... אבל הוא לא חושש ולא דואג. איך זה יתכן? והטעם והסיבה מפני מה שהזכרנו, כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה, נעשית לו כהיתר. ותפקידנו הוא להכניס את היראה בקרבנו. ואמנם אין זה קל, ורוב בני אדם על חיי גופם דואגים, ועל חיי נשמתם אינם חסים, אבל זה המבוקש מאתנו וזה מה שאומרת כאן התורה, 'ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה'.

היצר עושה הכל כדי להטעות את האדם ולהשכיח ממנו את יראת העונש. יש אחד שהיצר מטעה אותו ואומר לו, 'נכון שאתה תהנה עכשיו בחטא, אבל מי יענש? לא אתה, אלא אותו הגוף השוכן בקבר'. היצר מחלק אותו כאילו הוא שני אנשים. ולא היא, אותו אחד המתהנה, הוא יהיה זה שיתענה ויקבל את עונשו. וכבר כתב הרמב"ן (שער הגמול) ששעה אחת של יסורים בגיהנם קשה יותר מכל שבעים שנות יסורי איוב. היסורים שהיו לאיוב הם

היסורים היותר גדולים שיכולים להיות, והגמרא (בבא בתרא ט"ז א) אומרת שמה שאיוב לא מת ברוב יסוריו זה נס, והרי זה בגדר 'לשבור את החבית ולשמור את יינה'. אפשר לשבור חבית יין בלי שהיין ישפך?! אי אפשר, וכך גם בלתי אפשרי היה לאיוב שיעמוד ביסורים הנוראים שהיו בחלקו, אם לא שהיה נס שהעמיד אותו בחיים. על יסורים נוראים כאלו, אומר הרמב"ן, דע לך ששבעים שנים של יסורים כאלו אינם מגיעים לעונש של שעה אחת בגיהנם.

יראת הרוממות

זו יראת העונש. למעלה הימנה יש את הדרגה הגבוהה ביותר, 'יראת הרוממות'. שמעתי שרבי ישראל מסלנט זצ"ל כמעט ולא היה מדבר על הדרגה הזו, וכל ימיו היה מעורר רק על יראת העונש שהיא המבוקשת מאתנו לפי ערכנו, שלכל הפחות אדם יחיה את הידיעה הזו שעל עשיית טוב הוא יקבל טוב, ועל עשיית רע יקבל רע ועונש. מכל מקום עלינו לכלל הפחות לדעת מה היא זו יראת הרוממות.

אומר הרמח"ל, יראת הרוממות היא שיתירא מלפניו כמו שמתירא לפני מלך גדול ונורא, יבוש מגדולתו על כל תנועה שהוא בא להתנועע וכל שכן בדברו לפניו בתפילה או בעוסקו בתורה. את זה כולם רואים איך כאשר מגיע אחד לפני אדם בעל שררה, או לפני רב גדול, הוא מתכנס בתוך עצמו, ומדבר בלחש ובריאה. וכשאותו אדם נכבד מסתכל בעיניו, אותו אחד משפיל את עיניו, ירא וחרד. ואם כך זה כאשר אדם מתייצב לפני אדם בשר ודם, גדול ככל שיהיה, על אחת כמה וכמה שכך היה צריך אדם להרגיש כאשר הוא עומד לפני ממו"ה הקב"ה, שיודע את כל מעשינו ומכיר את כל מחשבותינו, והיה צריך אדם להתבייש לפניו. 'וכל שכן בדברו לפניו בתפילה או בעוסקו בתורה' כלשון הרמח"ל, כמה מוטל עלינו החובה להרגיש את הפחד והיראה מאת ה', יראת הרוממות, כשאנחנו יודעים שאנחנו עומדים לפני ה' יתברך ומדברים עמו כדבר איש אל רעהו.

מספרים על הגאון רבינו חיים מוולוז'ין זצ"ל שפעם נכנס לבית מדרש אחד וראה שנים שיושבים ולומדים, והנה זה פלא, ראה איך שאותם שנים מתחילים לצחוק ולשחוק בקלות דעת. כשרבי חיים ראה את זה הזדעזע כל גופו ונגש אליהם, אמר להם, אינני מבין מה עובר עליכם. והלא כתוב שבשעה שאדם יושב ועוסק בתורה, הקב"ה ופמליא דיליה מקשיבים לדבריו, וכמו שאומר הכתוב (שמות כ, כא) 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך', 'אשר אזכיר את שמי' זו תורה, שכן התורה נקראת 'שם' כמו שנאמר (דברים לב, ג) 'כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו', וכדרשתם בברכות (ו). כשאתה יושב ועוסק בתורה, הקב"ה, מלך מלכי המלכים, נמצא כאן יחד עם כל הפמליא דיליה, המלאכים והתרשישים, ואתה יושב ומתבדח, אומר דברי שחוק וקלות ראש?!

כך תמה רבי חיים על אותם שנים, והתמיהה הזו עומדת גם עלינו. האם אנחנו מרגישים את הרגשת היראה כשאנו עוסקים בתפילה או בתורה, כמו שאומר הרמח"ל?! וזה מה שמבקש מאתנו כאן הקב"ה, 'מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך'.

העבודה הגדולה לקנות יראת ה'

יש סוגיא במסכת שבת (לא) העוסקת בעניני יראה, והרבה יש לנו ללמוד הימנה. אמר ריש לקיש, האמורא המפורסם, גיסו של רבי יוחנן, דורש: מאי דכתיב, מהו פירוש הפסוק (ישעיה לג, ו) והיה אמונת עתיך חוסן ישועות חכמת ודעת, אמונה זה סדר זרעים, כידוע כאשר משה רבינו ירד מהר סיני והביא לנו את התורה שבכתב, הביא יחד אתה את התורה שבעל פה (כמ"ש הרמב"ם בהקדמה לספרו משנה תורה ע"ש), אשר במשך כל הדורות היתה אתנו בעל פה, עד שראה רבינו הקדוש הוא רבי יהודה הנשיא ע"ה שהדורות הולכים ומתמעטים והתורה שבעל פה משתכחת, ומדין 'עת לעשות לה' הפרו תורתך' ישב רבינו הקדוש, רבי יהודה הנשיא יחד עם שאר התלמידים שבאותו הדור, וריכזו את כל השיטות המקובלות להלכה, בששת סדרי המשניות!

אומר ריש לקיש, הפסוק הזה מדבר על ששה סדרי משנה. 'אמונה' זה סדר זרעים. למה סדר זרעים שכתובים בו כל דיני הקרקעות, פאה וכלאים ערלה וביכורים, מכונה בשם 'אמונה'? מפרשים התוספות, לפי שמאמין בחי העולמים וזרע. כל חקלאי כשגומר לחרוש את השדה, הולך וזרע אותה. כשאתה תשאל אותו למה הוא זרע? מי אמר שיגדל?! הוא משיב שהוא מאמין בהקב"ה שיוריד גשם ויצמיח לו את התבואה. ובהיות וכל מי שעוסק בקרקע יש בו את האמונה הזו, נקרא סדר זרעים 'אמונה'.

'עתיך' זה סדר מועד, כל העתים והמועדים. 'חוסן' זה סדר נשים, 'ישועות' זה סדר נזיקין, 'חכמה' זה סדר קדשים, ו'דעת' זה סדר טהרות. זו דרשתו של ריש לקיש, ושם מפרש רש"י למה כל סדר וסדר נקרא בשם שלו. על כל פנים כאן מדובר על אחד שכל התורה בידו, יש לו את כל הששה סדרי משנה ביד, ולמרות זאת מסיים הפסוק ואומר 'יראת ה' היא אוצרו', ומפרש רש"י: 'יראת השם היא העיקר החשוב בעיניו לאצור ולעשות סגולה לזכרון'. כלומר, אפילו שיש לו את כל החכמה הגדולה הזו, כל הששה סדרי משנה בידו, מכל מקום מה חשוב אצל הקב"ה לעשות אותו 'אוצר' ולעשות אותו 'סגולה', לעשות אותו דבר נחמד שאדם שומר אותו בבית גנזיו ומשתעשע בו? - יראת ה'.

1. וסימנך זמ"ן נק"ט, אלו הם ראשי התיבות של ששה סדרי משנה. ואף רמז יש בזה, 'זמן נקט', עליך לנקוט את הזמן, לתפוס בו ולנצל אותו, ולא לתת לו ללכת לריק. כי זמן שהלך לא יחזור, ואין אבידה כאבדת הזמן. רח"ל.

אומר מרן המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, התבונן וראה. אדם הלך ולמד את כל התורה שבעל פה. כמה עמל וטורח צריכים בשביל זה! אדם רואה בעצמו כמה יגיעה הוא מתייגע על פרק אחד, ואם רוצה הוא לקנות אותו קנין גמור עד שיהיה בגדר 'ושנתתם לבניך' שיהיו דברי תורה מחודדין בפוך (קדושין ל.), כמה צריך הוא לעמול ולחזור ולשנן שוב ושוב עד שהוא קונה אותו. וכאן יש לפנינו אחד שהלך ולמד את כל התורה שבעל פה כולה, ועם כל זה, משמע שיכולה להיות מציאות כזו שחסר לו ביראת השם. יכול להיות שיש לו את 'אמונה' ויש לו את 'עתיד' ואת שאר הסדרים, הלך ועסק בתורה בלי הפוגה בעמל וביגיעה ורכש את כל התורה שבעל פה, ועדיין יתכן שחסרה לו היראת שמים. הוא שאמרנו קודם, היראה היא המדרגה התשיעית, וקשה לקנות אותה.

יראת שמים היא ה'קב חומטין' לשמר את קניני התורה הקדושה

עוד מוסיפה בשבת שם הגמרא ואומרת, אדם בא לדין אחרי אריכות ימיו ושנותיו, ומיד מתחיל דין וחשבון איך העביר את שבעים שמונים שנותיו, מה דיבר, מה עשה ומה חשב. השאלה הראשונה ששואלים אותו היא: **נשאת ונתת באמונה!** וכבר הקשו התוספות (שם) שבמקום אחר כתוב שאין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה, וכתבו לבאר בזה כמה הסברים. אחר כך שואלים אותו, **קבעת עתים לתורה!?** ו'קבעת' פירושו קביעות ממש, מדי יום ביומו, ולשון הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פ"א, ח) שחייב כל אחד ואחד **'לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה'**. יש הרבה שאין אצלם את הקביעות של היום. בלילה בין מנחה לערבית הם שומעים שיעור תורה, אבל ביום לא פותחים ספר. מדוע? 'אין לי זמן לזה'. והרי זה איום ונורא, וכי באמת אין לך זמן?! איך זה שלדברים אחרים יש לך זמן?! ואדם יתבע על זה, הקבעת עתים לתורה, ביום ובלילה!?

אחר כך שואלים את האדם **פלפלת בחכמה הבנת דבר מתוך דבר!?** לא מספיק שקבעת עתים לתורה, האם גם העמקת בדברים כדי להבין אותם היטב על בוריים, בהיקף, בעומק ובעיון נמרץ?! יש אחד שמגיע לשיעור תורה ו'כבולעו כד פולטו'. זה לא מספיק, עליך ללמוד בעיון, לברר דבר מתוך דבר ולפלפל בתורה.

ובסוף, אחרי כל השאלות האלו, **אי 'יראת ה' היא אוצרו' אין, אי לא לא, אם יש לו לאדם יראת ה' טוב מאד, אבל אם לא, לא. משל לאדם שאמר לשלוחו העלה לי כור חטין לעליה, יש לי כאן טון של חיטה, ואני מבקש ממך שתקח את כל החיטים האלו ותעלה אותם למחסן שלי שנמצא שם למעלה. הלך והעלה לו. להעלות טון של חיטים לא מעלים ברגע אחד. הרבה טורח יש בדבר הזה, וזה יכול לקחת לו לפועל גם שבוע להעלות את כל זה. אחר כך פגש בו בעל הבית ושאל אותו, עירבת לי בהם קב חומטין?! ומפרש רש"י, שיש מין עפר שהיו מערבבים אותו בתוך החיטה לשמור עליהם מפני החרקים והמזיקים שלא**

ירקבו או יתליע, כעיון חומר משמר ששומר על החיטה. שואל בעל הבית את הפועל, באותו כור חיטה שהעלית לי לעליה, עירבת קצת חומטין כדי שישמור על החיטים?! אמר לו לאו. הרי לא אמרת לי לשים שם קב חומטין! אמרת לי רק להעלות את הכור חיטה, וזה מה שעשיתי. אמר לו, אם כן, מוטב אם לא העלית. היה כבר עדיף שלא היית מעלה את החיטים, כי מה בצע יש לי במה שהעלית אותם לעליה, אם בעוד זמן לא רב כולם ירקבו ויתלעו?! **אומרת** הגמרא, כך זה גם לגבי היראה. יכול להיות מציאות כזו של אדם שיכניס בעצמו מלא תורה, כור של תורה, אבל אחרי כל זה מוסיפים ושואלים אותו, האם עירבת בזה יראת שמים, אותו ה'קב חומטין' שמשמר את הכל?! ואם לאו, אם אדם לא עירב בזה יראת שמים, אז אומרים לו כדבר הזה: מוטב אם לא העלית. כי היראה מוכרחת לעסק התורה לשומרו מלהתלע. גם אדם שיש בו את כל התורה, מוכרח לחומר המשמר את התורה, יראת ה'. וכותב על זה המשגיח זצ"ל: כמה זה מחייב אותנו להתפנות מעט בכל יום לחשוב בדברים המביאים ליראת שמים.

פעם הגיע אחד לרבי ישראל מסלנט זצ"ל והתפאר לפניו 'כבוד הרב, אני למדתי את כל הש"ס כולו'. אמר לו רבי ישראל, 'פה מאד. למדת את כל הש"ס. ומה הש"ס לימד אותך'...? איזו יראת שמים ואלו מדות טובות נכנסו בך בזמן שלמדת את כל הש"ס?! התורה צריכה ללכת ביחד עם יראת ה' טהורה.

אנחנו מוכרחים שתהיה לנו יראת שמים, יחד עם התורה. לא לכל אחד יש כור של תורה, ויש כאלו שיש להם רק קב של תורה, כאשר כל אחד יודע עם לבבו. אבל כל כמה תורה שתהיה לאדם - מוכרח הוא שתהיה יראת שמים אתה ביחד. ואחרי שראינו שיראת שמים היא לא קלה להשגה, ולא יועיל מה שכולם אומרים לאדם ומה שכותבים גם כן על המצבה שלו שהיה ירא שמים, מהי הדרך להגיע ליראת שמים!?

העצה לחשיג יראת שמים - קביעת עתים ללימוד המוסר

העצה שקבלנו מרבתינו, היא לימוד המוסר. אדם צריך לפנות לעצמו זמן מה בכל יום, לפחות חמש או עשר דקות, בהם ישב ויחשב עם עצמו האם הוא הולך במסילה העולה בית אל, או להיפך חלילה. היצר הרע הוא אלוף בערמוניות, ויכול להטעות את האדם גם בזמן שהוא יורד מטה שהוא דווקא עולה למעלה, היישר אל השמים... ואמנם זה נכון שהוא יעלה לשמים, השאלה היא לאן, אם לגן עדן או חלילה... והדרך להמנע מזה היא לשבת ולעסוק בספרי מוסר, שהם המדריכים את האדם ומלמדים אותו מהי הדרך הנכונה, איך עולים בסולם הרוחני ואיך נזהרים שלא לרדת.

עוד אמרו שם בגמרא, אמר רבה בר רב הונא, כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצוניות לא מסרו לו, כפי עייל. לדוגמא, אם יש בית ובו כמה וכמה שערים ודלתות וכולם סגורים, ונתנו לגזבר צרור גדול של מפתחות שבו יוכל לפתוח את כל הדלתות. הגזבר שמח, הנה יש לו בית. אבל את המפתח של השער הראשי, של שער החצר, לא נתנו לו. מה יעזרו לו כל המפתחות הפנימיות אם לא יוכל להכנס בכלל אל הבית!?! כך זה גם מי שיש בו תורה ואין לו יראת שמים, יש לו את המפתחות הפנימיות, אבל אין לו את המפתחות החיצוניות.

והעיר הגאון רבי איצ'לה מפוניבז' זצ"ל, כי לא על חנם אמרו רבותינו ודקדקו בלשונם לקרוא לו 'גזבר'. מה ההבדל בין אדם רגיל לבין 'גזבר'?! נבין את זה על פי מעשה. אחד הלך ונסע לחתונה, וחזר ממנה בשמים בלילה. הגיע לפתח הבית, והנה הוא מגלה שאין לו מפתחות, נאבדו. הוא עיף ורוצה לישון, וגם הילדים כולם עומדים ובוכים 'אבא אבא, אנחנו רוצים לישון'. מה יכול לעשות?! מתקשר לשכן ואומר לו 'אני מצטער שאני מעיר אותך באמצע הלילה', אבל אני מוכרח לעזרתך. אולי יש לי מפתח שלי שנמצא אצלך, או אולי המפתח שלך דומה למפתח שלי ונוכל להכנס בו'. מנסים את המפתחות של השכן וללא הועיל, וכך עובר זמן והם עומדים שם עייפים, עד שלא נותרה עוד ברירה ושברו את הדלת. נכון שלא נעים לשבור את הדלת, אבל אין ברירה. הם לא ישארו לישון ברחוב.

כך זה באדם רגיל, שהבית שייך לו והוא יכול לשבור את הדלת. אבל מה יהיה אם מדובר בגזבר שצריך לפתוח את הדלת?! הוא גם ינסה את כל התחבולות ויביא מפתחות מהשכנים, אבל אם אחרי כל זה לא הצליח לפתוח את הדלת, הוא לא ישבור אותה. מדוע? מפני שהוא אינו בעל הבית. לכן אמרה הגמרא את המעשה על הגזבר, מפני שהוא אין לו את היכולת לשבור את הדלת ואם אין לו את היראה, את המפתח לדלת, אין לו שום תקווה ויכולת להכנס.

ומספרת הגמרא: רבי סימון ורבי אלעזר הוו יתבי, חליף ואזיל רבי יעקב בר אחא. אמר ליה חד לחבריה, אמר אחד מהאמוראים לחבירו, בא תראה מי מגיע, רב יעקב בר אחא, ניקו מקמיה הבה ונעמוד מלא קומתנו לפניו. מדוע? הגבר דדחיל חטאין הוא, הוא ירא חטא. אמר ליה אידיך אמר לו השני, ניקו מקמיה דהוא גבר בר אוריין, בא ונעמוד, שהרי הוא תלמיד

ז. כל זה בהנחה שעוד לא התעורר השכן. יש אחד כזה שכשהוא חוזר מהחתונה הוא מרגיש בעצמו כאילו הוא החתן עצמו, עוצר את המכונית בחריקה על יד הבית ומקנה בשלשה צפצופים, עולה במדרגות בקול רעש גדול יחד עם כל המשפחה, ומעיר את כל השכנים... אם הוא היה ישן ומישהו אחר היה עושה את הרעש הזה ומעיר אותו באמצע הלילה, היה קורא עליו את כל פרשת התוכחה... למה אתה מרעיש? ברוך ה', היית בחתונה ושמתה, אבל למה אשמים בזה כולם!?!...

חכם. השיב לו הראשון, אמינא לך אנא דגבר דחיל חטאין הוא, ואת אמרת לי בר אוריין?! אני אומר לך שהוא ירא אלקים, ואתה אומר לי שהוא תלמיד חכם?! הרי אתה ממעט בשבחיו! ומדוע זה מחסיר משבחיו?! דאמר רבי יוחנן אין לו להקב"ה בעולמו אלא יראת שמים בלבד שנאמר 'ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה'.

הדברים נוראים. אנחנו חושבים שאם אדם קובע עתים לתורה הרי הוא כבר כשר בהשגחת הבר"ך, גלאט למהדרין... אבל כאן אנחנו רואים שמעלת היראת שמים היא עדיפה על ה'בר אוריין', ומה נעני אנו, הרי אנחנו מכירים את עצמנו ויודעים את פחיתות ערכנו. איך נוכל להוסיף בעצמנו יראת שמים, בפרט כאשר בעוד חודש וחצי אנחנו כבר בראש השנה?! **הבסיס** לכל והדבר המעמיד, הוא עסק התורה. כמו שהבאנו למעלה כי 'לא עם הארץ חסיד', ואין הבור יכול להיות ירא חטא. ויחד עם זאת אין לנו עצה כי אם מה שכתבו רבותינו בעלי המוסר, לצרף ללימוד התורה הכללי לימוד בספרי מוסר ויראה. וזו עצה שהוכיחה את עצמה, וכל אחד שיקדיש זמן מיוחד בו ישב עם עצמו ויעסוק במוסר ויחשב מחשבות בחשבונו של עולם, יראה פירות בעמלו.

בנו של רבינו החפץ חיים זצ"ל כותב שאבא שלו היה מתפלל תמיד איך יתכן שאדם מנהל את כל עסקיו עם חשבונות ועם פנקסים, ולעולם לא יתכן שאדם יכתוב שיקים בלי חשבון ובלי לדעת כמה כסף יש לו בחשבון, ואילו יש תחום אחד שבו אדם מתנהל בהפקרות גמורה, בלי לכתוב ובלי לחשב את המאזן. איזה תחום? - החשבון של התורה והיראת שמים שלו. אדם אומר 'אני זוכר', ואלו הבלים. החפץ חיים זצ"ל היה מנהגו לסכם בכל יום ולכתוב את כל הקורות אתו, ופעם אחת ראו איך שהוא עומד בלילה ובוכה בכי תמרורים, וכששאלו אותו מדוע, השיב שנאבדו לו היום חמש דקות ואינו יודע על מה. כל השעות כתובות אצלו, מתי קם ומתי התפלל, ממתי ועד מתי למד, וכן הלאה, וחמש דקות חסרות לו בחשבון. 'מה אענה על החמש דקות הללו, מה עשיתי בהם?!' בכה החפץ חיים. זו יראת שמים אמיתית. ואמנם אנחנו רחוקים מזה, אך לכל הפחות אנחנו צריכים שתהיה לנו לכל הפחות שייכות ליראת שמים.

על זה אמרו רבותינו, 'בואו חשבון, בואו ונחשב חשבוננו של עולם'. זה החשבון שכל אחד צריך לעשות מדי יום ביומו, מה יהיה בסוף ומה יקח אתו ליום פקודה. אמרו רבותינו (קדושין ל:), אמר הקב"ה בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין, וכתב הגאון חיד"א (ברכי יוסף או"ח סימן א' אות ט') שקיבל מרבותיו שהיו גדולי דורו, ש'תורה תבלין' הכוונה היא ללימוד בספרי המוסר. ואמרו ז"ל שאם אין לאדם כמעט זמן לעסוק בתורה, וכמו שאתה יכול לשמוע מאנשים כאלו שאומרים לך 'יש לי רק חצי שעה ביום ללמוד תורה', איזה לימוד כדאי שילמד בזמן הזה?! - מוסר. מדוע דווקא מוסר?! הרבה טעמים יש בדבר.

אחד הטעמים הוא מה שמסופר שפעם הגיע עשיר גדול אל רבי ישראל מסלנט זצ"ל ואמר לו, אדוני הרב, יש לי עסקים הרבה, ובקושי שיש לי זמן לאכול ולשתות, וללמוד אין לי פנאי אלא חצי שעה. מה עלי ללמוד בזמן הזה? אמר לו רבי ישראל, תקדיש את החצי שעה הזו ללימוד מוסר, ואחרי שתלמד מוסר בחצי שעה הזו, פתאום תגלה שיש לך עוד הרבה זמנים ביום שאתה יכול לחטוף ולנצל לתורה... אבל גם בלא זה לימוד המוסר קודם, כיון שזו היא הדרישה שדורש מאתנו הקב"ה 'ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך', וה' יהיה בעזרנו. אכ"ר.



חידו"ת פרשת עקב

א. בענין ממרים הייתם - עם ה'.

תש"ס.

דברים (ט' ז'): "זכר אל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלהיך במדבר למן היום אשר יצאת מארץ מצרים עד באכם עד המקום הזה ממרים הייתם עם ה' וגו' ממרים הייתם עם ה' מיום דעתי אתכם".

וראיתי לגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן זצ"ל מלובלין בספר פרי צדיק שם (פרשת עקב אות י"ט) שכה כתב: "כתיב בפרשה זו שתי פעמים ממרים הייתם עם ה', ואינו מובן דהיה צריך לומר ממרים הייתם סתם, או ממרים הייתם לנגד ה'. אך הפירוש הוא שזה לא אמר לחסרון, רק אמר זכור אל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלהיך במדבר למן היום אשר יצאת מארץ מצרים וגו', דשם במצרים היה חטאם ששכחו ה' לגמרי, שהיו משוקעים כעובר בבטן אמו, מה שאין כן אחר שיצאו ממצרים וזכו שאף שעשו חטאים, מכל מקום ממרים הייתם עם ה', היינו שהשי"ת לא נשכח מאתם לגמרי, אפילו בשעת העבירה, על דרך מה שנאמר בכל דרכיך דעהו אפילו לדבר עבירה, וכן אמר אחר כך ממרים הייתם עם ה' מיום דעתי אתכם, היינו מפני שהוא משה רבינו ע"ה היה המורה והרב שלהם והוא היה שורש בחינת הדעת והכניס בהם גם כן בחינת הדעת, ולכן נקרא דור המדבר דור דעה, וזה הפירוש מיום דעתי אתכם. והועיל על כל פנים שאף כשהייתם ממרים היו עם ה' שלא נשכח ה' מהם" עכ"ל. [וברור אצלי שרבו אדמו"ר מאיזבצא המי השילוח זצ"ל, מדבר מתוך גרונו ואכמ"ל].

ומה מאירים הדברים עם דברות רש"י ז"ל במדבר (כ"ג כ"א) על הפסוק "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו" וזו לשונו: "לא הביט און ביעקב וגו', אחרי פשוטו הוא נדרש מדרש נאה, לא הביט, הקב"ה און שביעקב, שכשהן עוברין על דבריו אינו מדקדק אחריהם להתבונן באוניות שלהם ובעמלן שהם עוברים על דתו. עמל, לשון עבירה לפי שהעבירה היא עמל לפני המקום. ה' אלהיו עמו, אפילו מכעיסין וממרים לפניו אינו זז מתוכן. ותרועת מלך בו, לשון חבה ורעות כמו רעה דוד. אוהב דוד, וכן תרגם אונקלוס ושכינת מלכהון ביניהון".

ולאמור דברי הגאון רבי צדוק הכהן זצ"ל, הן הם דברי מדרש חז"ל שהביא רש"י ז"ל אפילו מכעיסין וממרים לפניו אינו זז מתוכן ודוק היטב. [ובל"נ יש לברר היכן הוא מדרש זה שהביא רש"י ז"ל, ועיין במדרש תנחומא שם פרשת בלק, בשתי מהדורותיו].

ובמקומו כתבתי בס"ד שיתכן דהיינו טעמא שרבותינו ז"ל מסדרי התפילה קבעו בתפילת מוסף דראש השנה ב"מלכויות", דייקא פסוק זה "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו", וכדרשת המדרש שהביא רש"י ז"ל ואכמ"ל.

והיום ט' אלול תשע"ה, יום הלולא של רבי צדוק הכהן זצ"ל, הייתי מעיין בחיבורי קדשו ז"ל, וראיתי לו בספר פרי צדיק במאמרי ראש חדש מנחם אב (מאמר א'): "שמעתי מאדמו"ר

מאיזביצא זצ"ל פירוש הפסוק ממרים הייתם עם ה', דהוה ליה למימר נגד ה', אך הפירוש שיברר השי"ת שמה שהיו ממרים היה גם כן עם ה', וממנו יצאו הדברים ואחר שיעשו תשובה מאהבה שזדונות נעשו כזכיות" עש"ב, וכן בספרו ליקוטי מאמרים (דף קכ"ו ודף ש"ג): "אפילו בחטאים נאמר כי אתה עמדי, וכן שמעתי על פסוק ממרים הייתם עם ה'" ע"ש. וזה כדכתיבנא בס"ד.

ב. בענין כתיב חסר ללמד ששניהם שווים

דברים (ט' י'): "ויתן ה' אלי את שני לוחות האבנים כתבים באצבע אלקים".

ופירש רש"י ז"ל: "לוחת, לוחת כתיב ששתיהן שוות". וכן כתב רש"י בשמות (ל"א י"ח): "לחת לחת כתיב שהיו שתייהן שוות". ומקור הדברים במדרש תנחומא (פרשת עקב ס"ו): "שני לוחות, אמר רבי חנינא לחת כתיב שלא היו גדולים זה מזה אלא שניהם שווים והיתה פסולת שניהם כאחד", וכן הוא במדרש תנחומא (פרשת כי תשא סט"ז) ושמות רבה (פמ"א ס"ו) ועוד.

מכאן למדנו יסוד גדול שכל התורה כותבת חסר כגון "לחת" או "לוחת" הוי אומר ששנים שווים, ובספר היקר טעמא דקרא במקומות הרבה הראה בזה נפלאות מתורת ה' עיין שם פרשת וארא דמ"א סע"ב, ופרשת תצוה דנ"ו ע"ב, ופרשת כי תשא דנ"ח ע"א, ופרשת צו דס"ז ע"ב, ופרשת אחרי דע"ו ע"ב, ופרשת בהעלתך דצ"ר ע"ב. ועוד.

ולפי זה היה קשה לי בדברים (ו' ט'): "וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך", ולהאמור כל שנכתב חסר בא ללמדנו שצריכים להיות שווים כנ"ל, אם כן יצא שגודל המזוזות בשתי צידי הדלת צריך להיות שווה, וזה דבר שלא נשמע, וכל שיש שתי מזוזות אחת גדולה ואחת קטנה הפתח חייב במזוזה וצ"ע.

ומריש אמינא בס"ד דלא אמרינן כל שנכתב חסר בא ללמדנו שצריך להיות שווים, אלא היכן שבכל התורה נכתב כחסר כההיא דלחת שלא תמצא בשום מקום בתורה **ואפילו במקום אחד** שהוא מלא, ובכל המקומות קרוב **לשלשים** כולם חסר או כתוב לחת או לחות. [ועוד עיין מה שכתבתי בס"ד במקומו בזה].

מה שאין כן לגבי מזוזה דאין הכי נמי כאן שבפרשת ואתחנן כתיב מזוזות, אבל אחר שבפרשת עקב (דברים י"א כ') כתיב מלא "וכתבתם על מזוזות ביתך", לא דרשינן הדרשה הנ"ל דבעינן שוות, דבא זה וביטל את זה.

וראיתי בפירוש רש"י ז"ל שם שכתב: "מזוזות ביתך, מזוזות כתיב שאין צריך אלא אחת". ועיין שפתי חכמים.

ולפי זה אתי שפיר דיש לומר דכל מאי דאמרינן מדכתיב חסר שמע מינה שוות בעינן, הוא רק כשאין לנו מה לדרוש מזה שכתוב חזר, כההיא דלחת אבנים, אבל כאן שכתוב מזוזות ודרשינן שאין צריך אלא אחת, תו לא שייך לומר ואימא דלאשמועינן דשוות בעינן, דהא אפיקתיה לדרשה ודוק.

ודע שדברי רש"י ז"ל הללו לא הבנתי, דיוצא מדבריו שבנוסח התורה שלפני רש"י היה כתוב

מזוזות, אבל לנוסח דידן מזוזות כתיב וצ"ב. [מיהו כבר מצינו כזאת בנוסח ספרי רש"י (ושאר ראשונים) שונה משלנו ועיין בזה בחיבורי מנוחת שלום ##].

ועבשיו ראיתי בפירוש ריב"א על התורה שהרגיש בזה וכה כתב: "מזוזת ביתך, פירש רש"י מזוזות כתיב שאין צריך אלא על האחת, תימה דמסורת הוא מלא בו' בין אות ז' לת', ויש לומר דמצינו התלמוד חלוק על המסורה וכמו שפירש רש"י בפרשת חיי שרה". עכ"ל. ודוק. [וגם במנחת שי שמות (י"ב ז) האריך מאוד בזה עש"ב ובספר הכתב והקבלה שם].

ובלשוננו מפורש שהגירסה ברש"י: "שאיין צריך אלא על האחת", ולא כספרים שלנו: "שאיין צריך אלא אחת", וכן מצאתי ברש"י כתב יד.

ואחר כך מצאתי בספר טעמא דקרא (פרשת בא דמ"ג ע"ב) שכתב: "שמות י"ב ז', ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף וגו', כתיב מזוזות חסר ו' תנינא, וכן בכל הפרשה, אבל במצות מזוזת בפרשת ואתחנן ובפרשת עקב כתיב מלא ו' תנינא, ויש לומר דכבר כתב רש"י (פרשת כי תשא ופרשת עקב) לחת חסר מלמד ששניהם שוין ע"ש, וכן הוא בתנחומא שם, ולמדנו דאם חסר ו' הריבוי הרי זה מלמד על שוויתם, ואם כן כאן שהזו מהדם על שתי המזוזות אם כן היו שוין לכך כתוב מזוזות חסר, מה שאין כן במצות מזוזת שאין קובעין אלא רק על אחת מהמזוזות אם כן אין שניהן שוין לכך כתיב מלא ועיין מנחות (ל"ד א') עכ"ל.

ודפח"ה, אבל יש להעיר שמה שכתב שבפרשת ואתחנן כתיב מזוזות מלא ו' תנינא, מכל מקום הוא חסר ו' קמא ודלא ככתוב בפרשת עקב שהוא מלא בו' קמא וכו' בתרא "מזוזות", ובפרט לפי מה שהבאנו דברי רש"י בפרשת ואתחנן שמזוזות כתיב חסר ו' בתרא וכנ"ל. ולפי זה לא אתי שפיר, ועיין. [יש לברר בפירוש רש"י דפוס ראשון איך הגירסה שם, וכעת אינו לפני].

ג. בענין מאה ברכות

דברים (י' י"ב): ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אתו ולעבוד את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך".

ובתב רבינו בחיי ז"ל שם: "ידוע מה שדרשו רז"ל מן הכתוב הזה, שחייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר מה ה' אלהיך שואל מעמך, אל תקרי מה אלא מאה, כלומר מאה ה' אלהיך שואל מעמך.

ויש בפסוק זה צ"ט אותיות, ועם אל"ף שתשים במלת מ"ה ישלמו למאה אותיות ותחזור המלה מאה, כדי לרמוז בדרך אסמכתא שחייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות. וכן יש אסמכתא לזה מפסוק הנה כי כן יבורך גבר ירא ה', כי ירא ה' יש לו לברך מנין כ"י כ"ן. עוד נאם הגבר הוקם על, קיים ע"ל ברכות. ואמרו כי דוד ע"ה יסד מאה ברכות, ואחר כך שכחום וחזרו אנשי כנסת הגדולה ויסדום". ועוד עיין לו בספרו כד הקמח (ערך ברכה).

מנחות (מ"ג ב'): "תניא היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך".

ובתוספות שם: "שואל מעמך, פירש רבינו תם דהוי מלא, ויש מאה אותיות בפסוק. ויש מפרשים דמה עולה בא"ת ב"ש מאה. ובקונטרס פירש אל תקרי מה אלא מאה, כלומר שחייב מאה ברכות. ויש מפרשים כדי להשלים מאה באותיותיה וכי קרית מאה הרי כולן". [כלומר היש מפרשים חוזרים על דברי רבינו תם שכתב דמאה אותיות בפסוק ושואל מלא. והן סוברים שגם אם נימא שואל חסר אתי שפיר, כיון דאל תיקרי מה אלא מאה שוב יהיה גם כן מאה אותיות - שפת אמת].

וזו לשון הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול (הלכות ברכות פ"א ה"ד): "כל הברכות כולן שלשה מינים ברכות הננייה וברכות מצות וברכות הודאה שהן דרך שבח והודיה ובקשה כדי לזכור את הבורא תמיד וליראה ממנו".

ומבואר בדברי הרמב"ם ז"ל שרבותינו ז"ל תקנו הברכות כדי לזכור הבורא וליראה ממנו, וכבר כתבתי לפני רבות בשנים ונדפס בחיבורי וחי יעקב (ירושלים תשמ"ג ס"ס ג"ח דף קל"ד) שיש למצוא מקור לדברי הרמב"ם הללו בדברי רב מאיר מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה והן מאה הברכות כנ"ל, והן הם דברי הרמב"ם ז"ל ודוק היטב.

ובתב הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספר הכתוב לחיים (פרק ס"ו ד"צ ע"א): "מאה ברכות ממשיות חיים וכו' ואל יקל בעיניך ענין מאה ברכות, שהרי על ידי זה יהיו לנו חיים ארוכים, ועיין בזה הקדוש ח"ג (דע"ר ע"ב) פקודא דא לברכה ליה לקב"ה על כל מה דאכיל ושתי ואתהני בהאי עלמא וכו', בגין דברכאן דבריך בר נש לקב"ה אתי לאמשכא חיים ממקורא דחי לשמיה דקב"ה ולאקרא ליה מההוא משחא עלאה ואתי לאמשכא מתמן לכל עלמא" ע"ש.

ומצאתי בס"ד לרבינו יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (ס"ס מ"ו) שכה כתב: "מעשה באדם אחד שמת לפני זמנו כמה שנים ונתגלה לאחד מקרוביו, שאל אותו איך אתה נוהג בעולם שאתה שם, אמר לו בכל יום דנים אותי על שלא הייתי מדקדק לברך ברכת המוציא וברכת הפירות וברכת המזון" וכו', והרי הוא כמבואר. [והגאון האדמו"ר ממונקאטש ז"ל בספרו דברי תורה ח"ב (סימן י"א) הביא משם צדיק אחד ז"ל שהיה מדקדק ביותר ומהדר לברך שהחיינו על כל פרי ופרי ואמר כי זה מסוגל לאריכות ימים וחיים].

ועם דברי הרמב"ם ז"ל דלעיל שטעם תקנת הברכות לזכור הבורא ולירא מפניו כנ"ל יובן היטב מדוע הזהירות בברכות מאריכה חיים אחר שהברכות מביאות לידי יראת ה', והרי מקרא מלא הוא יראת ה' תוסיף ימים (משלי י' כ"ז) ועיין בדברי רבינו בחיי ז"ל (ר"פ כי תשא), ודוק.

ורבינו אשר מלוניל ז"ל בספר המנהגות שלו (דף י') כה כתב: "ועתה נדבר על מאה ברכות שחייב אדם לברך בכל יום ומפיק ליה רבנן מקרא, ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל וגו' ודרשו רבותינו מה תרגם של מאה, ויש בפסוק מאה אותיות חסר אחת והאלף הנסתרת במלת מה הרי מאה, בוא וראה חיבב אותנו הקב"ה שצונו לברך מאה ברכות בכל יום כדי שנשתכר בהם אלף זהובים בכל יום כדאמרין במסכת חולין (פ"א ז') יצאת בת קול ואמרה כוס של ברכה שוה ארבעים זהובים, עשרה על כל ברכה וברכה". ועכשיו ראיתי שהובאו דבריו בספר הכלבו (סימן א').

דברים (ד' ד'): "ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום", וכתב רבינו יעקב בעל הטורים ז"ל שם: "תגין יש על אות ק' (של תיבת הדבקים), רמז למאה ברכות שצריך לברך בכל יום".

ולדרבנו של רבינו בעל הטורים ז"ל, אני מסביר היטב סיפא דקרא **חיים** כלכם היום, שהרי על ידי מאה ברכות זוכים לחיים וכנ"ל.

ובמדרש תנחומא (פרשת וישב ס"ז): "זה שאמר הכתוב מות וחיים ביד הלשון ואהביה יאכל פריה, אמר רבי חייא בר אבא כלכלה של תאנים לפניו אם אכל ממנה עד שלא בירך מות ביד הלשון, **ברך** ואחר כך אכל - **חיים** ביד הלשון", ושמע מינה כנ"ל.

והיינו נמי דברי רבותינו ז"ל במדרש תנחומא (ס"פ הברכה): "אמר רבי שמואל בר נחמני הצדיקים אפילו במיתתן קרויין חיים, אבל הרשעים אפילו בחייהם קרויים מתים וכו', רשע בחייו חשוב כמת מפני שראה חמה זורחת ואינו מברך יוצר אור, שוקעת ואינו מברך מעריב ערבים, **אוכל ושותה ואינו מברך**, אבל הצדיקים מברכין על כל דבר ודבר שאוכלין ושותין שרואין וששומעין, ולא בחייהם בלבד אלא אפילו במיתתן מברכין ומודים לפני הקב"ה", ע"ש.

ומבואר דרשע אינו חי כי אינו מברך על אכילה ושתייה, ולעומתו הצדיק חי אפילו אחר המיתה חי כי מברך הוא ודוק. [ועכשיו מצאתי שהגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו כף החיים (סימן ל"ו אות ס"ב) כתב לבאר כדברינו, תליית, אך לא הביא דברי מדרש תנחומא שם ושם וע"ש].

ומכל האמור מתבאר שהזהירות בברכות גורמת אריכות ימים, אבל עדיין לא נתבאר היטב טעמו של דבר, ובס"ד נראה לי שיובן עם מה שמבואר אצלנו בארוכה בחיבורינו בכמה מקומות שכל שיש חיבור ודיבוק לשכינה יש אורך ימים ושנות חיים כי באור פני מלך חיים, וכאומרם ז"ל במדרש דברים רבה (ר"פ כי תבא): "דע שאתה מקבל פני **שכינה** מה כתיב אחריו כי מוצאי מצא **חיים**", ובפירוש רבינו בחיי ז"ל (ר"פ וירא) כתב: "**החיים דבקים בגילוי שכינה**", ורבינו אלעזר מגרימזא ז"ל בפירוש הרוקח על התורה (פרשת ויגש דף רצ"ו): "אתהלך לפני ה' בארצות החיים ששכינה שרויה בהם לכך נקראו חיים" ע"ש.

ובן מצאתי להדיא בספר עמודי שש להרב כלי יקר ז"ל (עמוד התורה בסופו ד"יז סע"ד) שכתב: "כי הדבקות בשכינה נותן חיים אל הנדבק", ובספרו כלי יקר שמות (כ' י"ב): "**ועל כן שכרו אריכות ימים, כי הדבקות בה' מקור חיים נותן חיים ארוכים אל האדם**", ורש"י ז"ל בפירוש התורה במדבר (ל"ה כ"ה) כתב: "כהן גדול בא להשרות שכינה בישראל ולהאריך ימיהם", ובס"ד הארכתי בביסוס והעמדת יסוד זה בחיבורי ויחי יעקב (סימן ו' וסימן ל"ו), ובהרחבה ובפרוטרוט בחיבורי מנוחת שלום ח"ט (סימן מ"ד) ובפתיחה לחיבורי שנות חיים עיין שם וצרף לכאן.

והשתא דאתינן להכי יובן היטב בס"ד, דהנה עיין בספר הקדוש ראשית חכמה (שער הקדושה פרק ז' אות צ"ז) שכה כתב: "וכן הענין באכילתו ובברכותיו, אם יברך בנחת ובמתן ויכיון לתת שבח לקונו שהוא תמיד לפניו, וזהו כונת ברוך "אתה" לפי הפשט, ולא יזרוק ברכה מפיו במרוצה וכו', הרי זה מסתלק מהגשמיים ומקדש נפשו ברוחניות העליון ויזכה אל הנשמה, ואז **השכינה שורה בו**" עכ"ל, ועיין לשונות רבינו האר"י ז"ל דלעיל וצרף לכאן ותבין.

ומפורש יוצא שעל ידי הזהירות בברכות זוכה להשראת שכניה ולהדבק בה, ולפי זה בדין הוא שיטול שכרו אורך ימים ושנות חיים ושלוש, והענין מבואר היטב בס"ד ודוק.

עוד מצאתי בס"ד בפירוש רבינו הרוקח ז"ל על התורה (ס"פ ויקרא דף ר"ד): קי"א פסוקים בפרשת ויקרא, כנגדם ישראל אומרים מאה ברכות בכל יום, וי"א ברוך שאין בו שם "בברוך שאמר", שכל המכוון בברכות אלו, כאילו הקריב כל הקרבנות".

והוא דבר חדש שהאומר מאה ברכות בכוונה כאילו הקריב כל הקרבנות, ולפי דרכו ז"ל מצאנו טעם נוסף מדוע המברך מאה ברכות יאריך ימים כמו שהבאנו לעיל, והוא דאחר דקיימא לן לא הערוד ממית אלא החטא ממית (ברכות ל"ג א'), אם כן על ידי מאה ברכות שמעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות אזי בזה נתכפרו עונותיו שהקרבנות מכפרים, ואם אין עון מיתה מנין דאין מיתה בלא חטא עיין בדברי הרב המאירי ז"ל שבת (נ"ה א') ודוק. [ועם דברי הרוקח ז"ל מצלצל מאמר רבותינו דהאוכל ולא בירך מעל ברכות (ל"ה א') ודוק].

ועזרני השי"ת ומצאתי לרבינו הרוקח ז"ל עצמו בפירושו לסידור התפילה (ענין מאה ברכות דף א') שכה כתב: "ברוך ה' אלהי ישראל אשר לא עזב חסדו ואמיתו מעם ישראל, אשר קדשו לעולם ובראם לכבודו להללו בכל עת, כי כל הנקרא בשמו לכבודו בראם וחפץ לצדקנו, ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. ולפי שחטאנו לפניו חרב בית המקדש ואין מזבח וקרבן, וחפץ בשלום עמנו, ציוונו לומר לפניו מאה ברכות, כמו שהבטיח לאברהם אבינו שנאמר במה אדע כי אירשנה, אמר אברהם אבינו לפני הקב"ה רבוננו של עולם תודיעני באי זו זכות בני מתקיימים בעולם, אמר לו הקב"ה קחה לי עגלה משולשת, ויהו מקריבים לפני קרבן, אמר אברהם, תינח בזמן שביית המקדש קיים, בזמן חרבנו מה תהא עליהם, אמר לו, יהו אומרים לפני מאה ברכות בכל יום, ומעלה אני עליהם כאילו הקריבו לפני כל הקרבנות, לכך תיקנו מאה ברכות, כנגד מאה פסוקים שיש במקרא שבהם כל הקרבנות", עכ"ל.

ויבואו דברי בעל הרוקח ז"ל כאן בפירושו לסידור ויאירו ויתמימו דבריו בפירושו לתורה הנ"ל שכל המברך מאה ברכות בכל יום, ומעלים עליו כאילו הקריבו לפני כל הקרבנות, ודוק היטב.

ודע כי איני יודע מקור הדברים שהביא בעל הרוקח ז"ל, שתשובת הקב"ה היתה יאמרו מאה ברכות, כי לפנינו במסכת תענית (כ"ז א') תשובת הקב"ה היתה שיאמרו מעמדות ולא נזכר ענין מאה ברכות ועיין בהערות שם, ובחיבורי הנכחי לעיל (סימן ##), וגם לפי המבואר לקמן שתקנת מאה ברכות משה רבינו ודוד המלך תקנוה עם שבזמנם הקריבו קרבנות וצ"ב.

וראיתי לחתום דברינו בהעתקת מקצת מדברות קדשו של חד מאדירי הקדמונים אשר משאתו יגורו אלים הוא רבינו הריטב"א ז"ל שכה כתב בהקדמתו להלכות ברכות שלו: "לפיכך חייב כל ישראל הבא ליהנות מן העולם, לברך על כל מה שנהנה לשם הגדול מלך העולם, ואם לא בירך מעל בקדשים, והבדיל בין מים למים, ופרק עול מלכות שמים, וגזל אביו ואמו ונאץ לרוכב בערבות ביה שמו, לכן בארץ ישולם ומספר חיים ימחה וילך ערירי, ועל זה נאמר ועוכר שארו אכזרי, והמברך יבורך ומשך לכל העולם חן וחסד, ועליו נאמר גומל נפשו איש חסד, לכן

תחילת דבר ראוי ללמוד וללמד לבניו ולתלמידיו סדר ברכות כדי שלא יבואו לידי מעילה וישחיתו ויתעיבו עלילה מפני שזה דבר חמור" עכל"ק.

ובדברי קדשו השמיענו הריטב"א חידושים גדולים, חדא דמי שאינו מברך ברכת הנהנין **מספר חיים ימחה**, ויש לפרש דבריו עם מה שכתבנו לעיל שהזהירות בברכות הנהנין מזכה את המברך בשנות חיים, ולהפך וכו' רח"ל.

ותו מבואר בדברי רבינו הריטב"א ז"ל שמי שאינו מברך ילך ערירי רח"ל, והוא חידוש.

ועם מה שהבאנו לעיל מספר שפתי כהן שהזהיר בברכות הנהנין ניצול מדין התולעים, יובן היטב לשון הריטב"א ז"ל שמי שאינו נזהר בברכות הנהנין **באריך** ישולם, ולהפך הזהיר בהן עליו נאמר גומל נפשו איש חסד.

ועוד מבואר בדברי קדשו כי גדולה מידה טובה שהמברך יבורך ומשך לכל העולם חן וחסד אמן. [ועייין בחיבורי הנכחי לקמן (סימן ##) מה שכתבתי עוד בענין מאה ברכות וצרף לכאן].

ד. בענין יראת שמים לא לשמה

דברים (י"ב): "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך, כי אם ליראה את ה' אלהיך, ללכת בכל דרכיו ולאהבה אתו ולעבד את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך".

ברכות (ל"ג ב'): "אמר רבי חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה. אטו יראת שמים מילתא זוטרתה היא, והא אמר רבי אלעזר אין לו להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים שנאמר יראת ה' היא אוצרו. אין לגבי משה מילתא זוטרתה, היא משל למי ששואלין ממנו כלי גדול ויש לו, דומה עליו כקטון, קטון ואין לו נדמה עליו כגדול.

ובתב בספר שפתי כהן על התורה שם: "ויש לשאול מי אמר לו לבעל המאמר שמה שאמר כי אם ליראה הוא על היראה לבד, והרי הוא מונה והולך חמש מדות ליראה, ללכת בדרכיו, לאהבה אותו, לעבוד את ה', ולשמור את מצוותיו, ואם משום שהתחיל בה - אם כן כל מדה מהמדות שמונה והולך אם היה מתחיל בה הייתי שואל גם כן אטו מילתא זוטרתה היא.

אלא בעל המאמר ראה שלא עשה עיקר אלא מהיראה שאמר כי אם ליראה ולא אמר וללכת בדרכיו בוא"ו כמו שאמר ולאהבה ולעבוד את ה' אלא אמר ללכת בדרכיו, עשה התחלה אחרת מללכת והפריד היראה לבד לומר שהוא כנגד הארבעה האחרים, ועוד אומר ליראה את ה' אלהיך, כבר אמר מה ה' אלהיך וגו', אלא הפסיק בה לומר שהיא לבדה לזה הוקשה לו איך אמר כי אם ליראה אטו יראה מילתא זוטרתה היא" ודפח"ת.

וראיתי לחד מן קמאי ולא נודע לנו בשמו הטוב ז"ל בספר ארחות צדיקים (שער יראת שמים) שכה כתב: "אנחנו רואים, שהכל תלוי ביראת שמים, וכל התורה אינה מועלת לאדם אלא ביראת שמים, והיא יתר שהכל תלוי בה, והיא לבדה עומדת לאדם לעולמי עולמים.

ויש לך לידע שיש שלשה מיני יראה: האחת היא יראה גרועה מאד, כגון אדם שאינו ירא מלפני האלהים, אך כשיעשה איזה מעשה טוב, הוא עושה מפני בני אדם, שאם לא יעשה המעשה הטוב, הן בלימוד, הן בצדקה, הן בתפילה, הן בכל דבר, אז לא יאמינו בו ויבוזוהו, אם כן מה שיעשה אינו אלא למצוא חן בעיניהם. ואם איש זה מכוין כך כל ימיו, אז אחריתו עדי אובד, כיון שאין מחשבתו לקב"ה."

ועם שאיני כדאי כלל וכלל, בעניותי תמה אני על עצמי דאין הכי נמי יראה בסגנון הנ"ל, היא יראה גרועה, ויראה זו היא יראה לא לשמה אלא למצוא חן בעיני בני אדם, אבל איך יתכן שמי שקיים מצוה שלא לשמה תהיה "אחריתו עדי אובד", כמו ח"ו עמלק הארור שעליו נאמר קרא זה אתמהא.

והרי כבר לימדנו הגאון רבי חיים מוואלז'ין בספר תורה דיליה הוא ספר נפש החיים בשמונה פרקים אחרי שער ג' (פרק ב'): "כשיראה איזה איש עוסק בתורת ה' ויתבונן עליו שהוא שלא לשמה יתבזה בעיניו מאד ח"ו, והוא עון פלילי הרחמן יצילנו. כי באמת כל ענין הטהרת הלב בעבודתו יתברך הוא למצוה ולא לעכובא כמו שכתבתי לעיל (סוף שער א'), וכל המקיים מצוות ה' ככל אשר צונו בתורה הקדושה שבכתב ובעל פה, אף בלא דבקות נקרא גם כן עובד אלהים ואהוב לפניו יתברך, וכן האדם העוסק בתורת ה' אפילו שלא לשמה, אם כי ודאי שעדין אינו במדרגה הגבוהה האמיתית, אמנם חלילה וחלילה לבזותו אפילו בלב, ואדרבה כל איש ישראל מחוייב גם לנהוג בו כבוד כמו שכתוב בשמאלה עושר וכבוד ודרשו רז"ל למשמאילים בה כו'.

והעסק בתורה שלא לשמה הוא למדרגה שמתוך כך יוכל לבא למדרגת לשמה, **ולכן גם הוא אהוב לפניו יתברך**, כמו שבלתי אפשר לעלות מהארץ לעליה אם לא דרך מדרגות הסלם, ולזה אמרו לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה, אמרם "לעולם", רוצה לומר בקביעות היינו שבתחילת למודו אינו מחוייב רק שילמוד בקביעות תמיד יומם ולילה, ואף אם לפעמים ודאי יפול במחשבתו איזה פניה לגרמיה, לשום גיאות וכבוד וכיוצא, עם כל זה אל ישים לב לפרוש או להתרפות ממנה בעבור זה ח"ו, אלא אדרבה יתחזק מאד בעסק התורה ויהא נכון לבו בטוח שודאי יבא מתוך כך למדרגת לשמה, **וכן הוא גם כן בענין המצוות על דרך זה**, ומי שימלאו לבו לבזות ולהשפיל ח"ו את העוסק בתורה ומצות אף שלא לשמה, לא ינקה רע ועתיד ליתן את הדין ח"ו,

ועוד לו שם בנפש החיים (ש"ד פ"ח) כתב: "העוסק בתורה שלא לשמה, ודאי גם הוא מרוצה לפניו יתברך, אף אם כוונתו לשם איזה פניה שתהיה, רק אם אינו לקנטור ח"ו", ועייין.

ה. וערפכם לא תקשו עוד

דברים (י"ט ז'): "ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד".

ופירש הראב"ע ז"ל: "ומלתם את ערלת לבבכם, להתרחק מהתאוות העבות והכבדות כערלה, גם יתכן להיות פירושו לטהר הלב עד שיבין האמת", והרמב"ן ז"ל שם כתב: "ומלתם

את ערלת לבבכם שיהיה לבבכם פתוח לדעת האמת, לא כאשר עשיתם עד היום, שלא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע וערפכם לא תקשו עוד, שלא תהיו כאבותיכם דור סורר ומורה, שישבו עם המצרים וילמדו מעשיהם, והם קשים לעזוב דרכם, כמו שעשו את העגל וקראם שם עם קשי ערף", ועיין בפירושו הרב הספורנו שם.

וְזו לשון רבינו בחיי ז"ל שם: "ומלתם את ערלת לבבכם. פחיתות המידות והיציאה מגדר השוייתם יקרא ערלה, כי כל ערלה תוספת חסרון, וכל מי שהוא ערל לב אין בו כח לקבל המושכלות ולהבין דרך האמת. וערפכם לא תקשו עוד, כמו שהקשיתם עד עתה, שהרי אמר להם כי עם קשה ערף אתה".

ורבינו אליעזר ממיץ ז"ל בספר יראים השלם (סימן סס"ה) מנה זאת כלאו מכלל סס"ה לאוין וכה כתב: "לא תקשו עוד ערפכם. כתוב בפרשת עקב ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד, פירוש קשיות עורף הוא חושב בלבו שלא לשוב ליוצרו, ומשעה שמחשב עובר בלא תקשו".

ואכן כן היא שיטת בעל הלכות גדולות ז"ל למנות לאו זה כלל סס"ה לאוין, אבל הרמב"ם ז"ל בספר המצוות (שורש ד') השיג על בעל הלכות גדולות שאין למנות לאו זה בכלל השס"ה לאוין שהוא לאו הכולל כל התורה ע"ש, והרמב"ן ז"ל מלאך מליץ טוב על בעל הלכות גדולות ופירש דבריו אחרת מפירושו בעל יראים הנ"ל, וכדכתב בהגהות תועפות רא"ם על ספר יראים שם.

ובעניוֹתֵי תמה אני על עצמי ונעלם ממני, שלפי שיטתם דקרא "ולא תקשו ערפכם" הוא לאו ונמנה בכלל סס"ה לאוין כנ"ל, אם כן מדוע לא ימנו כעשה לרישא דקרא "ומלתם ערלת לבבכם" [ופירוש עשה זה כדברי הראב"ע ורבינו בחיי כנ"ל], ומאי שנא דסיפא דקרא הוי לאו, ואילו רישא דקרא לא יחשב כעשה, וצ"ב.

ואחר זמן ראיתי שרבינו הסמ"ק ז"ל בספרו (מצוה ט') אכן מנה גם עשה זה וכלשונו: "למול ערלת לב שנאמר ומלתם את ערלת לבבכם. פירוש לאהוב את התוכחות ולאהוב מי שיוכיחנו. וגם שלמה המלך ע"ה כתב בספרו (משלי ט' ח') הוכח לחכם ויאהבך. ובמצוה זו יש לאו שנאמר וערפכם לא תקשו עוד" עכ"ל, והובא בספר חרדים במצוות עשה מן התורה התלויות בלב (פ"ט אות ל"ב) ע"ש.

ועוד בספר חרדים במצוות לא תעשה התלויות בלב (פרק כ"א אות כ"ו): "וערפכם לא תקשו עוד אחר שהזהיר בעשה לאהוב התוכחות והמוכיחו, מדכתיב ומלתם את ערלת לבבכם, חזר והזהיר בלא תעשה דכתיב בתריה וערפכם לא תקשו (סמ"ק ענף מצוה)".

ושם בספר חרדים במצוות עשה מן התורה התלויות באזן (פ"א אות ב') כתב: "מצות שמיעת התוכחת תלויה בלב דכתיב ומלתם את ערלת לבבכם ותלויה נמי באוזן, דכתיב (משלי ט"ו ל"א) אזן שומעת חוכחת חיים (ענפי מצוה)".

ולפי זה צריך הרבה התבוננות בשיטות רבותינו הראשונים נ"ע שמנו רק הלאו דלא תקשו ערפכם, ואילו רישא דקרא ומלתם ערלת לבבכם לא מנו וכנ"ל, וצ"ע.

ו. בענין גדולה ונבורה

דברים (י' י"ז): "כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים, ואדני האדנים, האל הגדל הגבור והנורא" וגו'.

ומבואר שכן הוא סדרן של דברים גדול גבור ונורא, ובספר ירמיה (ל"ב י"ח): "האל הגדול הגבור ה' צבאות שמו" ועוד כזאת שם (י' ו'), וכן תמצא בספר נחמיה (ט' ל"ב): "ועתה אלהינו האל הגדול הגבור והנורא שומר הברית והחסד וגו', וכן בספר דברי הימים א' (כ"ט י"א): "לך ה' הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש", וכן בספר תהלים (קמ"ה ג'): "גדול ה' ומהלל מאד ולגדלתו אין חקר, דור לדור ישבח מעשיך וגבורתיך יגידו", הרי שדוד מקדים גדולה לגבורה ודוק.

ולפי זה יש לי להבין מדוע בספר תהלים (ק"ב ב') נאמר: "הללוהו בגבורתיו, הללוהו כרב גדלו", מדוע כאן הקדים גבורה לגדולה, שכבר נודע שגדולה היא מדת חסד כנודע וכמפורסם, ולדוגמא עיין בספר הזהר הקדוש ח"ג (ד"ל ע"ב, ורפ"ג ע"א, ורצ"ה ע"א, ורש"ב ע"א), ובספר תקוני זהר (ד"ט ע"א, ודי"ב ע"א, ודס"ז ע"ב) ועוד ועוד, ובפרט שדוד המלך עצמו בשאר מקומות מקדים גדולה לגבורה כנ"ל, ועיין, ורשמתי למזכרת.

ז. בענין פצתה הארץ את פיה

תשס"ד.

דברים (י"א ו'): "ואשר עשה לדתן ולאבירם בני אליאב בן ראובן אשר פצתה הארץ את פיה ותבלעם ואת בתיהם ואת אהליהם ואת כל היקום אשר ברגליהם בקרב כל ישראל".

ופירש רש"י ז"ל: "בקרב כל ישראל, כל מקום שהיה אחד מהם בורח הארץ נבקעת מתחתיו ובולעתו אלו דברי רבי יהודה. אמר לו רבי נחמיה והלא כבר נאמר ותפתח הארץ את פיה ולא פיותיה. אמר לו ומה אני מקיים בקרב כל ישראל. אמר לו שנעשית הארץ מדרון כמשפך וכל מקום שהיה אחד מהם היה מתגלגל ובא עד מקום הבקיעה". [בקרב כל ישראל, בגימטריא "זה היה תחתיהם" כרבי יהודה, ובגימטריא "פיה יהיה מידרון כמשפך" כרבי נחמיה ודוק].

ובלומדי הדברים נתעוררתי דלא נתבאר מה השיב רבי יהודה לרבי נחמיה והרי טענתו ותשובתו לכאורה צודקת.

וראיתי בספר משכיל לדוד שם (דקנ"ב ע"ג) שכתב: "שפיר קאמר רבי נחמיה, ורבי יהודה אמר לך את פיה לרבות פיות הרבה, ורבי נחמיה אולי לא דריש אתין לרבות". [ומענין כי מצאתי בספר הזהר הקדוש ח"ג (ד"א ע"ב): "ותפתח הארץ את פיה, את לאסגאה דומה דאיהו פי הארץ" ודוק].

ולכאורה תמוה דהרי רבי יהודה לא דריש את לרבות כמפורש בסוטה (י"ז א'), ורק דורש "ו" את לרבות כדכתבו התוספות מנחות (י"א ב'), והיה לו לגאון רבי דוד פאררו ז"ל להזכיר

זאת, ועיין בזה בשו"ת בית יצחק או"ח (סימן י' אות י'), וחידושי הגר"ר בנגיס ח"א (סימן י"ח) ושם ח"ב (סימן ג') וכתבתי במקומו בס"ד ואכמ"ל.

גם מה שכתב המשכיל לדוד שרבי נחמיה סובר דלא דרשינן את, חושבני דאחר דקיימא לן דהלכה כמאן דדריש את וכדכתבו בספר יראים הישן (מצוה ל"ה) והרא"ש בכורות (פ"א סימן ה'), אזי דוחק להעמיד לרבי נחמיה דלא כהלכה ועיין.

ולחסביר דברי רבי יהודה אפשר ויתכן לומר כי מצינו במקרא תיאור האברים בלשון יחיד והכוונה לרבים, כמו עין ה' אל יראיו שהכוונה עיני ה' ועיין ראב"ע ז"ל קהלת (י' י"ז) ע"ש.

ובן כאן פצתה הארץ את "פיה", והכוונה "פיותיה", ובאמת מצינו תיבת "פה" בלשון יחיד והכוונה לרבים כמו בספר תהלים (קכ"ו ב') אז ימלא שחוק "פינו", ולשונונו רינה, שהכוונה אז ימלא שחוק "פיותינו" בלשון רבים עיין ראב"ע שם, וכן גם כאן פיה והכוונה פיותיה דוק ועיין.

ויש להבין מדוע לא נפרש שאכן רק פה אחד היה לאדמה, אבל אותו פה היה נע ונד ומסתובב ובולע לקורח ועדתו, ובוזה נבין אומרו המקרא ותפתח האדמה את "פיה" שאכן רק פה אחד היה, וגם נבין המקרא ב"קרב" כל הארץ, וכתבתי למזכרת עד שנעיין בה.

ה. בענין ולעבדו בכל לבבכם זו תפילה

ט' תמוז תשד"מ.

דברים (י"א י"ג): "והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם".

ודרשו רז"ל ספרי שם: "ולעבדו. זה תלמוד. אתה אומר זה תלמוד וכו' וכשם שעבודת מזבח קרויה עבודה כך תלמוד קרויה עבודה. דבר אחר לעבדו. זו תפילה. זו תפילה או וכו' וכן ברוד הוא אומר תהלים קמא תכון תפילתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב. ואומר דניאל (ו' ו') אנת פלח ליה בתדירא היכל לשזבותך מן אריותא. וכי יש פולחן בבבל הא מה ת"ל ולעבדו זו תפילה כשם שעבודת מזבח קרויה עבודה כך תפילה קרויה עבודה.

ורש"י ז"ל שם כתב: "ולעבדו בכל לבבכם, עבודה שהיא בלב וזו היא תפילה שהתפילה קרויה עבודה שנאמר אלהך די אנת פלח ליה בתדירא וכי יש פולחן בבבל אלא על שהיה מתפלל שנאמר וכוין פתיחן ליה וגו'. וכן ברוד הוא אומר תכון תפילתי קטורת לפניך".

ומקור דברי רש"י ז"ל בדרשת רבותינו בספרי הנ"ל, ויש לדקדק מדוע רש"י ז"ל הביא רק דרשתם שעבודה זו תפילה, ולא הזכיר גם דרשתם שעבודה זו תלמוד, ודוחק לומר שאחר שבמסכת תענית (ב' א') אמרו עבודה זו תפילה לכן רש"י ז"ל הביא רק דרשה זו ועיין. [ויש לעיין במפרשי רש"י וכעת לא איסתייעא מילתא].

והנה בשנת תשמ"ט בס"ד זכיתי להוציא לאור חיבורי כנסת יעקב ושם (דף ט"ו) הבאתי דברי רבינו הגאון הקדוש זיע"א שכה לימדנו להועיל בספרו יסוד ושורש העבודה (שער ה' פרק א'): "שלשה המה מטיבי סעד לאדם ומועילים שינצל ממחשבות זרות ומבלבול הדעת בתפילה, אחת היא וכו', והשני שיוציא התיבות של התפילה ממש כאילו מונה מעות, דהיינו שיתן הפסקת נשימה בין כל שתיים או שלש תיבות, ועל כל פנים לא יאמר יותר משלש תיבות בנשימה אחת, ודוגמא יתחיל אתה חונן לאדם ויפסוק רגע מועט ויאמר דעת, ויפסיק מעט ויאמר ומלמד לאנוש, ויפסיק מעט ויאמר בינה, ויפסיק מעט ויאמר חננו מאתך ויפסיק מעט ויאמר דעה בינה והשכל ויפסיק" וכו' עיין שם.

ובאן הבן שואל, דלעומת זאת ראיתי לגאון עוזינו החיד"א ז"ל שהביא ממש איפכא, וזו לשונו בספרו שו"ת יוסף אומץ (סימן ע' אות א'): "המתפלל צריך שיכווין לבו וכו', ראיתי להרב עיר וקדיש מהר"ר אליעזר נחמן פואה ז"ל בספרו גרן ארנ"ן כתב יד (פרשת ואתחנן) וזו לשונו בקיצור "צריך לכווין בתפילה פירוש המילות, ואשר הוא עומד לפני המלך, ולעשות תקון התמידים, ולכוין אל סוד התפילה, והמכוין בזה אינם באים לו מחשבות זרות, כי במקום קדש סט"א עומדת מרחוק. והתקון לכל אדם אמר כל ברכה בנשימה אחת ולא ינשום בתוכה עד כאן לשונו בקיצור, וכן שמעתי משם הרב הגדול חסידא קדישא מהר"ר יוסף קובו ז"ל אב"ד ק"ק שאלוניקי בדור שלפני פנינו שהרוצה לינצל ממחשבות יאמר כל ברכה בנשימה אחת". עד כאן דברות רבינו הגאון חיד"א ז"ל.

והאמת שכבר נמצא כיוצא בזה לחד מן גדולי קאמיא מר ניהו רבה רבינו אשר ב"ר שאול בספר המנהגות שלו (דף קנ"ב) שכתב: "יכוף את ראשו, ויתפלל בזריזות כל מה שיוכל לומר בנשימה אחת, וכזה לא יסיה דעתו וכו'" ע"ש, וגם מצאתי לגאון המובהק בעל חות יאיר ז"ל בספרו היקר מקור חיים על שלחן ערוך (סימן צ"ה סס"ב דל"ר ע"ב) שכתב: "אני הרגלתי עצמי להתפלל כל ברכה בנשימה אחת, לבר מאבות וגבורות והודאה, וחוף מביום יש בו הזכרת דבר מה [ר"ל יעלה ויבא וכיוצא בזה], וטרם החילי כל ברכה הייתי מכוין תמצית המבוקש מאותה ברכה, ואף כי הועיל קצת, כל זה לא שוה לי".

גם ראיתי לגאון רבי שאול בראך ז"ל בספר גבעת שאול (סימן עד"ר דל"א סע"ב) שכתב: "כתב בספר דבר משה שהיה תלמיד הבעש"ט זי"ע וגיסו הגאון מו"ה גרשון קיטובר, שטוב להתפלל בזריזות ובמהירות [וכך] ינצל ממחשבות זרות, ואמר רבי גרשון משל ליער שהיו בו גזלנים, ומי שנסע דרך שם היה ממחר ליסע, ואירע באחד שיכור ונסע לאט לאט, והגזלנים הכו אותו ועשו בו חבורות, והוא לא הרגיש כלל מחמת שכרותו, כך אלו שאינן זריזין אין מרגישין כלל ויש להם מחשבות זרות בשעה התפילה" ודוק.

ולפי כל הדברים האמורים, הרוצה לכוין לבו בתפילתו כיצד יעשה, האם יאמר הברכה בהפסקות כל שלש תיבות בנשימה אחת כדכתב בספר יסוד ושורש העבודה, או יאמר הברכה בנשימה אחת, ודוחק לומר דאין כאן שתי דעות חלוקות אלא כל חד מכיר בנפשיה ויעשה כראוי וכנכון לו. וצל"ע.

ואחר זמן קבלתי מכתב זמנו ער"ח אדר תשמ"ה, מידידי כהן שדעתו יפה הר"ר אליהו בכמהר"ש הכהן שליט"א, וכה כתב: "עיין בסידור הרב היר"א הנקרא נהר שלום ח"א (ריש דף רי"ד) שכתב "ובעל ת"ח כתב שטוב שיאמר כל ברכה וברכה בנשימה אחת מעמקי הלב". וכן הוא בסידור האר"י ז"ל לרבי שבתי מרשקוב (סדר הלימוד דף ט"ז), ונראה ששורש ומקור הלשון הועתק מספר אור צדיקים למהר"מ פאפירש ז"ל שכן כתב שם (סימן ה' אות ט"ו): "בעת עסק התורה והתפילה יש לטהר מחשבתו, שיהיה לבו פנוי מעסקי הבלי העולם, וכנזכר בתיקונים, ובעל ר"ח כתב טוב שיאמר כל דבר בנשימה אחת, ובתפילה כל ברכה וברכה בנשימה אחת מעמקי הלב" ע"ש. ובס"ד מצאתי דברי בעל ראשית חכמה בספרו תוצאות חיים (אות ג' ד"ח ע"א) ע"ש. עכ"ד שליט"א.

ואני מוסיף עוד שגם לרבינו הגאון החסיד מהר"א פאפו זצ"ל ראיתי בספרו בית תפילה הנדפס מחדש מעצם כתב יד קדשו (דף ה') שכתב: "ויש סגולות כדי שלא יערבבוהו מחשבות זרות בתפילה וכו', ועוד סגולה אחרת כתבו המקובלים לענין תפילת שמונה עשרה שיאמר אותה בלי נענוע כלל, ויאמר אותה כל אשר יכול בנשימה אחת" וכו' ע"ש, ובוודאי שדבריו מיוסדים על דברי בעל ראשית חכמה והרמ"פ ז"ל, וכמו שרמז לזה באומרו כתבו "המקובלים" ודוק.

והאידנא שנת תשע"ד לפ"ק זכינו לאור יקרות הוא ספר נוסף של אותו "עיר וקדיש מהר"ר אליעזר נחמן פואה ז"ל" תלמיד הרמ"ע מפאנו ז"ל, והנקרא בשם דרכי התשובה וגם שם (פרק ט"ו דף קנ"ח) חזר וכה כתב: "אבל להיות רוב העולם טרודים בעסקיהם, אי אפשר שבעודם באמצע תפילתם לא יעבור על דעתם מחשבה אחרת, ולהיות התפלה שגורה בפיו סרכיה נקט ואתי וברין היה שיפסיק וישתוק עד שיעבור ההרהור ההוא ממנו אבל הלשון ממהר לדבר מבלי שירגיש על כן להנצל מזה יעשה זאת יאמר כל ברכה וברכה בנשימה אחת כי בזה יכוין אל מה שאומר ורוח לא יעבור ביניהם זה מועיל לי הרבה וכך יועיל לאחרים בעזרת השם יתברך" עכ"ל, ובהערות (שם אות י"ב) העתיקו כל דבריו שבספרו גרן ארנ"ן פרשת ואתחנן שהביא הגאון חיד"א בקצרה ע"ש.

ז. בענין תורה לשמה

דברים (י"א י"ג): "והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם".

וראיתי לרבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בספר המצוות שלו (עשה ה') שכה כתב: "ועיקר הכתוב ולעבדו בכל לבבכם מצות עשה שתהיה כל עבודתינו לאל יתברך בכל לבבנו, כלומר ככוונה רצויה שלימה לשמו ובאין הרהור רע, לא שנעשה המצות בלא כונה, או על הספק אולי יש בהם תועלת. כענין ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך שהמצוה היא לאהוב את ה' בכל לב ולב, ושנסתכן באהבתו בנפשנו ובמונונו".

ואם אני מבין נכונה דברות קדשו של רבינו הרמב"ן ז"ל, אזי מכאן ממקרא זה "ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם" יצא לנו חיוב עבודת ה' לשמה, וכנזכר בדבריו, והיינו שהוספך

הרמב"ן ז"ל וכתב "באין הרהור רע" דהיינו שלא יצרף שום כוונה נוספת ופניה כגון פרנסה או כבוד וגאווה ודוק היטב.

ברכות (י"ז א'): "מרגלא בפומיה דרבא תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים, שלא יהא אדם קורא ושונה ובוטע באביו ובאמו וברבו ובמי שהוא גדול ממנו בחכמה ובמנין שנאמר ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם, לעושים לא נאמר אלא לעושיהם לעושים לשמה ולא לעושים שלא לשמה, וכל העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא".

ובתב רש"י ז"ל: "העושה לא לשמה נוח לו שלא נברא, פירוש שאינו לומד כדי לקיים, אלא לקנטר, דבפסחים אמרינן רבא רמי כתיב עד שמים חסדך וכתוב מעל שמים כאן בעוסק לשמה וכו', והתם איירי במקיים כדי שיכבדהו וכן משמע בירושלמי בפירקין".

ובדברי רש"י ז"ל מפורש ד"הלומד לא לשמה" היינו שאינו לומד כדי לקיים, ומינה שהלומד לשמה היינו הלומד על מנת לקיים, ואכן כן כתב להדיא רבינו יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (סימן י"ז): "לומד על מנת ללמד לשמור ולעשות וזו היא תורה לשמה", ושם בספר חסידים (סימן תתקמ"ד) כתב: "אם חושב אדם ללמוד תורה לשמה, כיצד, יחשוב בלבו כל מה שאלמוד אקיים".

ומתבאר דרבינו יהודה החסיד ז"ל סובר דגדר "תורה לשמה" שלומד על מנת לשמור לעשות ולקיים, ומינה ד"לא לשמה" היינו על מנת שלא לקיים, והן הם דברי רש"י ז"ל דלעיל ודוק.

וראיתי לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו זכירה לחיים ח"ב על הגדה של פסח (ד"ה העוד ד"ג סע"א) הביא שכן כתב בהקדמת ספר ראשית חכמה על פי מאמר ספר הזהר הקדוש ח"א (דקצ"ט ע"א) שתורה לשמה היינו על מנת לעשות ולקיים ע"ש. [וכך יש לתקן במפתחות שם (דמ"ד סע"ד) ע"ש], ובהקדמת ספרו תוכחת חיים ח"א (דף י"ח) כתב: "תורה שלומד החכם לשמה דהיינו לקיים את התורה נעשית לו סם חיים" וכו'. ועיין למרן ז"ל בכסף משנה על הרמב"ם הלכות תלמוד תורה (פ"ג ה"י ד"ה ופירוש המשניות), וצריך טעם שלא הזכירו דברי רש"י ז"ל דלעיל ודוק.

ועיין היטב בדברי רבינו יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (סימן של"ג) ששם מתבאר דגדר "תורה לשמה" שילמד תורה ללא שום פניות, והלומד תורה בשביל פרנסה מיקרי לא לשמה, וצ"ב.

ובהנהגות מקור חסד לספר חסידים (סימן י"ז אות ב') ציין לדברי הרא"ש ז"ל בנדרים (ס"ב א') שכתב: "דבר בהן לשמן לידע ולהבין ולהוסיף לקח ופלפול" וכו', ורמז לדברי הגאון חיד"א ז"ל בספרו מדבר קדמות (מערכת ל' אות א'), וכל זה הם דברי ספר "לשון חסידים" על ספר חסידים שם שכבר קדם וציין לדברי הרא"ש והחיד"א הללו, ותימא שלא הביא הדברים בשמו, ועיין בהנהגות "מקדם לעיין" על מדבר קדמות הנ"ל מה שציין עוד בזה.

אבל לענ"ד דברי הרא"ש ז"ל הם גדר אחר מדברי רש"י ורבינו יהודה החסיד ז"ל, שהרי הרא"ש ז"ל לא הזכיר כלל ענין שלומד על מנת לקיים, ומתבאר דשני גדרים הם, וכתבתי במקומו באריכות בס"ד.

ובשיטת רש"י ז"ל דלעיל שלומד לשמה היינו לומד על מנת לקיים, יש להעיר דהנה עיין היטב בדברי רש"י ז"ל עצמו יומא (ע"ב ב'): "זכה ללמוד תורה לשמה ולקיימה", וכאן משמע שעניין "לשמה" וענין "לקיים" תרי מילי נינהו, וצ"ב, ועיין רש"י סוטה כ"ב ב') ובמיוחס לרש"י תענית (ז' א') ודוק היטב.

ורבותינו בעלי התוספות ז"ל ברכות שם (ד"ה העושה) כתבו: "העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא, ואם תאמר והאמר (בפסחים ג' ב') אמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, ויש לומר דהכא מיירי שאינו לומד אלא לקנטר חבריו, והתם מיירי שלומד על מנת שיכבדהו". וזה כתירוץ רש"י ז"ל שם וכנ"ל.

ובזה וכיוצא בזה תירצו עוד רבותינו בעלי התוספות ז"ל במקומות הרבה כאשר ציין הגאון רבי ישעיה ברלין ז"ל בהגהות מסורת הש"ס לברכות שם, והמעייין יעיין היטב בכל דברי התוספות שנרמזו שם ויראה שיש שינוים בין תירוציהם, ויש נפקותות ביניהם, עש"ה.

ועיין בזה בארוכה לגאון חיד"א ז"ל בספרו חסדי אבות וראשי אבות על מסכת אבות (פ"ד מ"ה ד"ט ע"ג ואילך), ובספרו ברכי יוסף יו"ד (סימן רמ"ו אות י"ב), ובספרו ברית עולם על ספר חסידים (סימן רפ"ט וסימן תק"ץ), ובספרו פתח עינים תענית (ז' א') ע"ש, ובספר אהבת חסד (פכ"ג אות ב' ובהגהה שם), ובהגהות שעל ספר אבן שלמה מכתבי הגר"א (פרק ח' סעיף י"ב אות י' וסק"ו), ועיין בספר ויואל משה (מאמר ב' דף של"ב ואילך) ולא ראה שם לכל דברי החיד"א ז"ל, וקצרתני. [ועיין בזה בס"ד בחיבורי דרופתקי דאורייתא ח"ג (סימן י"ג וסימן י"ד) ושאר סימנים שם מה שביארנו בענין תורה לשמה וצ"ב לכאן].

ורבינו רמח"ל ז"ל בספר תורה דילה מסילת ישרים (פרק ט"ז) כה כתב: "וכבר נתבאר בדברי החכמים ז"ל שיש מינים שונים שלא לשמה, הרע מכולם הוא שאיננו עובד לשם עבודה כלל, אלא לרמות בני האדם ולהרויח כבוד או ממון, וזהו שאמרו בו בירושלמי נוח לו שנהפכה שלייתו על פניו, ועליו אמר הנביא ישעיה (ס"ד ה') ונהי כטמא כלנו וכבגד עדים כל צדקותינו.

ויש מין אחר של שלא לשמה, שהוא העבודה על מנת לקבל פרס, ועליו אמרו לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות ואפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה, אך על כל פנים, מי שלא הגיע עדין מתוך שלא לשמה אל לשמה, הרי רחוק הוא משלמותו."

ומפורש בדבריו ז"ל דאינו סובר כרבותינו רש"י ותוספות הנ"ל, דלדידהו הלומד על מנת שיכבדהו עליו אמרו מתוך שלא לשמה בא לשמה, ומה שאמרו שנוח לו שלא נברא או שנהפכה שלייתו על פניו היינו שלומד על מנת לקנטר, ולרמח"ל ז"ל כל כי האי שעוסק בתורה ובמצוות להרויח כבוד וממון שנהפכה שלייתו על פניו, ועיין היטב בדברי הרד"ק ז"ל בפירושו לפסוק בספר ישעיה הנ"ל שהזכיר הרמח"ל ז"ל ודוק.

איברא דאינני מבין היטב דברי הרמח"ל ז"ל מה בין זה שעוסק בתורה ובמצוות "לרמות בני האדם ולהרויח כבוד או ממון", שלדידיה עליו אמרו שנהפכה שלייתו על פניו, לבין העובד עבודת ה' על מנת לקבל פרס, שעליו אמרו לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות ואפילו

שלא לשמה, ומה בין על מנת לקבל פרס לבין להרויח כבוד וממון, ולכאורה דבר אחד הוא, וצ"ב. **ומצאתי** לקדמון נכד הרמב"ם ז"ל הוא רבינו דוד הגיד ז"ל בביאורו למסכת אבות (פ"א מ"ז דף ל'): "הזהר בן אדם שאפילו שאמר לנו כאן התנא שילמד האדם תורה ואפילו לא לשמה, רצונו לומר כדי שיקראהו חכם, או כדי שיכבדוהו, אבל אם ילמד תורה כדי להתגאות על הבריות, או שיחרפם, או כדי לבייש חבריו, אותו לימוד יהיה לו כסם המות" ע"ש.

וגם בדבריו יש להתבונן ולהבין, דמאי שנא שאם לומד כדי שיקראהו חכם, או כדי שיכבדוהו, על זה אמרו שמתוך שלא לשמה בא לשמה, אבל אם לומד תורה כדי להתגאות על הבריות, אותו לימוד יהיה לו כסם המות, ועיין.

וברברי הרמח"ל ז"ל דלעיל שכתב: "אך על כל פנים, מי שלא הגיע עדין מתוך שלא לשמה אל לשמה, הרי רחוק הוא משלמותו", עיין בחיבורי הנכחי לעיל (סימן ##) שהבאתי דברי ספר נפש החיים שכתב: "והעסק בתורה שלא לשמה הוא למדרגה שמתוך כך יוכל לבא למדרגת לשמה, ולכן גם הוא אהוב לפניו יתברך, וכו' וכו' והעוסק בתורה שלא לשמה, ודאי גם הוא מרוצה לפניו יתברך, אף אם כוונתו לשם איזה פניה שתהיה, רק אם אינו לקנטור ח"ו", ועיין.

י. בענין ועבדתם אלהים אחרים והשתחיתם להם

דברים (י"א ט"ז): "השמרו לכם פן יפתה לבבכם, וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחיתם להם". **והתבוננתי** וראיתי שכאן כתבה התורה עבודה והשתחואה, והקדימה התורה עבודה להשתחואה, וכן הוא שם דברים ח' י"ט עיין שם, אבל בשאר המקומות התורה מקדימה השתחואה לעבודה כמו שתראה בספר שמות כ' ה' ושם כ"ג כ"ד, ודברים ד' י"ט, וה' ט', ול' י"ז וצריך טעם.

וכבר נודע שהרבה יש ללמוד מסדר הדברים וממה שהתורה מקדימה או מאחרת, כהיא דברכות (מ' ב') כל המוקדם וכו', ורש"י מנחות (ט"ל א'): "וכיון דאקדימיה קרא למין כנף שמע מינה דחשוב הוא" וכו', ובבא בתרא (ח' ב') כל המאוחר וכו', ועיין סוכה (מ"ח ב') וסנהדרין (מ"ט ב') ועוד ועיין ערכין (כ"א ב'), וזו לשון רבינו בחיי ז"ל ויקרא (ה' ט"ו): "והנה זה עיקר גדול בלשון, והפרש עצום יש בין המלות בהקדמת המאוחר, ובאיחור המוקדם, אף על פי שנראה שהכל אחד ואינו מעלה ומוריד" ומצאתי נפלאות בזה לגאון מלבי"ם ז"ל בביאורו היקר לספרא (פרשת ויקרא אות שי"ב), ובפירושו לישעיה (א' ד') ואכמ"ל.

ועוד נתעוררתי בס"ד כי לכאורה יש להבין מהו שאמר ועבדתם אלהים אחרים והשתחיתם להם, תרתי למה לי, והרי השתחואה בכלל עבודה היא, והרי כבר הקדים ואמר ועבדתם, ויובן בס"ד עם אומרם במסכת סנהדרין (ס' ב') שכל עבודה זרה צריכה להעבד כדרכה, כגון פוער לפעור, וזורק אבן למרקוליס, ואם פער למרקוליס פטור, כי לא עבד אותה כדרכה, אבל ארבע עבודות חייב בכל עבודה זרה ואפילו שאינה נעבדת בכך, ואלו הם השתחואה, ניסוך, זיבוח, וקיסור, ולכן המשתחווה למרקוליס חייב עם שאין זה עבודתו עיין שם, והיינו דאמר קרא ועבדתם כדרך עבודתה, והשתחיתם עם שאינה עבודתה חייב.

ומצאתי בפירוש רבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל שמות (כ"ג כ"ד) על הפסוק לא תשחיה להם ולא תעבדם שכה פירש: "לא תשתחווה, בהחלט, [בין אם] היתה [עבודתה] בהשתחוויה או לא היתה, ולא תעבדם כדרך עבודתם כזריקת אבן למרקוליס ופעירה לפעור" ודוק.

שוב ראיתי שהם דברי אביו הרמב"ם ז"ל שכה כתב בחיבורו הגדול הלכות עבודה זרה (פ"ג ה"ב): "עבודות הרבה קבעו עובדי עבודה זרה לכל צלם וצלם, ולכל צורה וצורה, ועבודת זה אינה כעבודת זה, כגון פעור שעבודתו שפוער אדם עצמו לו, ומרקוליס שעבודתו שיזרוק לו אבנים וכו', לפיכך הפוער עצמו למרקוליס או שזרק אבן לפעור פטור, עד שיעבוד אותו דרך עבודתו וכו', ואזהרה של עבודות אלו וכיוצא בהן הוא מה שכתוב ולא תעבדם, במה דברים אמורים בשאר עבודות, חוץ ממשתחווה וזובח ומקטיר ומנסך, אבל העובד באחת מעבודות אלו לאחד מכל מיני עבודה זרה חייב, אף על פי שאין דרך עבודתו בכך, כיצד הרי שניסך לפעור או שזבח למרקוליס חייב וכו', ולכך נאמר לא תשתחווה לאל אחר לחייב על ההשתחוויה אפילו אין דרך עבודתו בכך והוא הדין למקטר ומנסך וזורק ומנסך אחד הוא" ודוק.

עוד מצאתי לגאון המובהק מלבי"ם ז"ל שמות (כ' ה'): "לא תשתחווה להם ולא תעבדם. לדעת הרמב"ם לאו דהשתחוויה מפרש על עבודה זרה שאין עבודתה בכך, ובכלל זה גם עבודת פנים כגון זביחה וקיסור ונסוך, ולא תעבדם הוא אזהרה לכל עבודה זרה שדרך עבודתה בכך ואפילו דרך בזיון, כמו פוער עצמו לפעור וזורק אבן למרקוליס, ומדברי תוספות סנהדרין (ס"א א' ד"ה מנין) משמע דעבודת פנים בשלא כדרכה ילפינן מן ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים דכתיב בספר ויקרא (י"ז ז) ע"ש.

והרמב"ן שאל שאם כן להרמב"ם יש בדבור אנכי ולא יהיה לך חמש מצות, האמנת האלהות, ולא יהיה לך, ולא תעשה פסל, ולא תשתחווה, ולא תעבדם, ואיך אמר רבי שמלאי בסוף מסכת מכות (כ"ג ב') תרי"ג מצות נאמרו למשה בסיוני דכתיב תורה צוה לנו משה תרי"א כמנין תורה ושתיים מפי הגבורה, ולהאמור הלא שמעו חמש מצות מפי הגבורה.

והרב בעל מגילת אסתר תירץ שרק לא יהיה לך שמעו מפי הגבורה, אבל מן לא תעשה לך פסל שמעו מפי משה ע"ש, וזה לא יתכן, דאם כן נאמרו אחד עשר דברות, ועוד שמבואר במדרש שלמאן דאמר שרק שתי דברות שמעו מפי הקב"ה, מה שכתוב ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה היה קודם לכן אחרי השתי דברות שמעו מפי הקב"ה, ולדברי בעל מגילת אסתר היה זה קודם שנאמר להם לא תעשה לך פסל ואם כן היו אחד עשר דברות.

אך עיקר הקושיא לא קשיא, כי שלושת הלאוין לא תעשה פסל ולא תשתחווה ולא תעבדם הוא משבע מצוות בני נח ושמעום כבר מפי משה כמו שאמרו במסכת הוריות (ד' ב' וח' א') ששבע מצות בני נח נאמר להם במרה, רק מצות אנכי ולא יהיה לך לא נאמר לבני נח שאינם מוזהרים על השיתוף ואותם לבד שמעו מפי הגבורה "עכ"ל ודפח"ח.

הנה מה שכתב הגאון מלבי"ם ז"ל שבן נח אינו מצווה על השיתוף, ראיתי לגאון מהרי"פ פרלא ז"ל בביאורו לספר המצוות דרס"ג ז"ל (עשה ל"א דקע"ח ע"ב) שכתב שלדעת רוב הראשונים אין גוי מוזהר על השיתוף ע"ש, וזו לשון הגאון מנחת חינוך (מצוה כ"ו אות י"ט): "עיינן תוספות סנהדרין (ס"ג ב' ד"ה אסור) ותוספות בכורות (ב' ב' ד"ה שמא) מדבריהם נראה דאין בן נח מצווה עבודה זרה בשיתוף, וכן הוא בהגהת רמ"א או"ח (סימן קנ"ו ס"א), וכן ראיתי הרבה מחברים תפסו זה לדבר ברור, אך בשו"ת מעיל צדקה (סימן כ"ב) ופרי מגדים או"ח שם (אשל אברהם סק"ב) ופרי מגדים יו"ד (סימן ס"ה שפתי דעת סק"א) כתבו דכוונת התוספות רק לענין שבועה, אבל על השיתוף מוזהר ונהרג, דכללא כ"ל בכרייתא עבודה שישראל נהרג גם בן נח נהרג, על כן אין חילוק בזה בין ישראל לגוי, וצ"ע כי שם בספר מנחת חינוך (מצוה פ"ו אות ב') כתב שרק קצת מחברים סוברים שאין בן נח מצווה על השיתוף ע"ש.

ובשו"ת אריה דבי עלאי או"ח (באבני זכרון סימן ב') כתב: "לענין אם בני נח מוזהרין על השיתוף ובכוונת הרמ"א או"ח (סימן קנ"ו) שכתב דאין בני נח מוזהרין על השיתוף, היינו רק על שיתוף שם שמים ודבר אחר דלגבי שבועה, אבל בשיתוף אלהות ח"ו והם מוזהרים כמו ישראל, עיינן בפני יהושע בקידושין (דף ל"א), וגם בשו"ת מעיל צדקה (סימן כ"ב), ושו"ת שער אפרים (סימן כ"ד), ושו"ת ושב הכהן (סימן ל"ח), ושו"ת נודע ביהודה תנינא יו"ד (סימן קמ"ח) עכ"ל.

ועיינן בזה לגאון יעב"ץ ז"ל בספרו מור וקציעה או"ח (סימן רכ"ד) ובספרו שו"ת שאילת יעב"ץ ח"א (סימן מ"א) ועוד לו שם ח"ב (סימן קל"ג) וכמדומה שלא ראה דברי זקיננו בעל שער אפרים בזה. [ומה שציין בשאילת יעב"ץ שם למה שעוד כתב בזה "בהגהותיו לסקצ"ג, כוונתו להגהותיו לספר קיצור נובל צבי, ומצאתי הדברים שם (דכ"ח ע"ב דפוס תרכ"ח) ע"ש].

ועוד עיינן מה שכתבו בזה בשו"ת שואל ומשיב תנינא (ח"א (סימן נ"א), ושם מהדורה תליתאה (ח"א סימן נ"ה) ובספרו מגן גיבורים או"ח (סימן קנ"ו) מצפה איתן יבמות (מ"ז ב'), בני יצחק (ס"פ תשא), עיני כל חי יבמות (מ"ז ב'), ושו"ת תשורת שי (סימן שצ"ט וסימן תנ"ח), והגהות נחל אשכול שעל ספר האשכול ח"ג (הלכות עבודה זרה סימן מ"ד אות ט"ז דף קי"ט), ושו"ת מנחת אלעזר ח"א (סימן נ"ג) ומה שציין בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"ג (סימן קנ"א) וכתבתי במקומו בס"ד.

יא. בענין וחרה אף ה'

דברים (י"א ט"ז): "וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחיתם להם וחרה אף הויה בכם וגו'." **נשאלתי** מדוע כתוב כאן שם הויה ב"ה, שהוא מידת הרחמים [כמאמרם בכראשית רבה פל"ג ס"ג] ולכאורה היה לו לומר וחרה אף אלהים בכם, שאלהים מידת הדין [בראשית רבה שם], והוא דקדוק נכון.

ואני מוסיף בפרט לפי מה שלימדנו רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בפירושו לתורה שמות (ה' כ"ב): "אדני למה הרעותה, נכתב באל"ף דל"ת, כי השם המיוחד [ר"ל הויה ב"ה] שהוא מדת הרחמים, לא יריע לעם, ולמעלה הזכירו שני פעמים באל"ף דל"ת, שהיה מתחנן בו שלא יחר בו האף."

ויתכן דאין הכי נמי היה לו לומר וחרה אף אלהים, אבל קא משמע לן קרא דכאן אפילו שם הויה דבעלמא היא מדת הרחמים, כאן בעון עבודה זרה, אפילו מדת הרחמים מודה ומסכמת להעניש, וימתקו הדברים ויובנו היטב עם דברי אדונינו הרמב"ם ז"ל בספר המורה (ח"א פל"ב) והביאו הרמב"ן ז"ל בפירושו לתורה שמות (כ"ג) שכתב: "ואמר הרב במורה הנבוכים שלא תמצא בכל התורה ובכל ספרי הנביאים לשון חרון אף, ולא לשון כעס, ולא לשון קנאה, אלא בענין עבודה זרה בלבד", וכן כאן שאמר וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחיתם להם, לכן נקט לשון אלהים, דוק ועיין.

תדפיס מספר שנות חיים כת"י - ענייני אריכות ימים

סימן קפד

ראש השנה

להסתלק בשנה זו, ותהיה זאת הלבשה לסגולה לאריכות ימים" - הערת בני בכורי הרה"ג חו"ב רבי אברהם אליעזר שליט"א.

כתב הגאון רבי יצחק וייס זצ"ל הי"ד בספרו אלף כתב (אות קי"ב): "נהגו לעשות לראש השנה כתונת מפשטן חדש שמא נגזר עליו ח"ו

סימן קפה

רבנות

ספר תורה סגולה לאריכות ימים עיין בחיבורי הנכחי (ערך ספר תורה) ע"ש.

וגם ציותה התורה את המלך לקרוא ולעסוק בתורה יומם ולילה, וככתוב וקרא בו כל ימי חייו ודרשו בספרי שם כל להביא הלילות, כיון שתורה מארכת ימי האדם כמו שהארכתי בזה בחיבורי ויחי יעקב (סימן י"ט) עיין שם באריכות מפי סופרים וספרים, ועיין לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו תורה וחיים (מערכת א' אות א' וב') ודוק. [ומצאתי בפירוש התורה לגאון מהר"ם אלשיך ז"ל שם שהאריך בזה ע"ש].

ובמו כן הוזהר המלך לבלתי ירום לבבו מאחיו דהיינו שלא יגיס רוחו ויתגאה כי הגאווה מקצרת ימי האדם וכמו שכתבתי בחיבורי הנכחי (ערך גסות הרוח, וערך כבוד, וערך ענוה) ע"ש.

ונצטווה המלך לשמור את כל דברי התורה ולעשות המצוות והחוקים - כיון שבקיומן יאריך ימים כמאמרם במדרש תנחומא (פרשת כי תצא ס"ב): "רמ"ח מצוות עשה יש בתורה, כמנין איברים שבאדם ובכל יום ויום

א.

דברים (י"ז ט"ו): "שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו וגו', והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלויים, והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה את ידוד אלהיו לשמר את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה לעשתם, לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל, למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל".

וכתב הרב החזקוני ז"ל שם: "למען יאריך ימים - לפי שהרבנות מקברת את בעליה, צריך הוא לדבר שיאריך ימים, ומטעם זה אומרים יחי המלך בשעה שמעמידין מלך (מלכים א' א' כ"ה) עכ"ל.

ומתבאר מדברי הרב החזקוני ז"ל שאחר שהמלך עלול למות בקיצור שנים רח"ל, נתנה לו התורה עצות שיאריך ימים, ולדרכו יובנו המקראות כמין חומר, שהתורה מצוה על המלך לכתוב לו ספר תורה כי כתיבת

יחטא, ובנשיא כתיב אשר נשיא יחטא, בודאי יחטא, כי לפעמים הוא מתגאה על הציבור ומנהיג את עצמו ברבנות, או שיטה איזה דין חלילה, אפילו בשוגג, הכלל אי אפשר להמלט מן החטא, ואם לא יעשה תשובה חלילה לא יאריך ימים, כמו שאמרו חז"ל אוי לרבנות שמקברת את בעליה, לכן צריך לפשפש במעשיו תמיד, ולשוב עליהם, והשי"ת בודאי ימחול לו ויאריך ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים.

וזהו הפירוש למה נסמכה פרשת דינין אצל המזבח, לומר לך שתשים סנהדרין אצל המזבח, כלומר מי שהוא יושב על כסא הוראה צריך תמיד להיות בהכנעה ובתשובה, כדי שתביאנו הרבנות לידי אריכות ימים, כמו המזבח שנברא להאריך ימיו של אדם על ידי הבאת קרבנותיו בתשובה, כן הרב צריך תמיד לעשות תשובה, ועל ידי זה יאריך ימיו ושנותיו כנ"ל והבן עכ"ל, ודוק היטב.

ובספר י"ג אורות ח"ג (דף של"ג) הביא דברי הגה"ק מקאלושיץ זצוק"ל הי"ד בספרו דברי חנה ח"ב (דף קפ"ב): "מקובלני ששלשה דברים אינם מסוגלים לאריכות ימים, להקרא רבי, ללבוש טלית בליל שבת קודש, וישיבה על קתדרא (שטיהל), ואדמו"ר מהרש"נ מבאברויסק ז"ל בספרו שמן למאור ח"ב (דקי"ט ע"ב ודקל"ג ע"א) כותב ששפלות וענוה היא סגולה לאריכות ימים", עד כאן מספר י"ג אורות. [ספר שמן למאור אין לי לראות דברים בשרשן, מיהו דבריו מבוארים בתלמוד ובמדרשים ועיין בחיבורי ויחי יעקב (סימן ט"ל), ובחיבורי הנכחי לעיל (ערך ענוה) ודוק].

ועוד כתב בספר י"ג אורות הנ"ל (דף קי"א ודף שע"ז) שלא לנהוג ברבנות סמוך לגבול רבו משום אריכות ימיו של הרבי, ועיין שם מעשה רב.

צועקים על האדם עשה אותנו שתחיה בזכותנו ותאריך ימים", ועיין בבלי קידושין (ט"ב ב' ומ' א'), וירושלמי קידושין (פ"א ה"ט) וכתב בספר תנופה חיים (משלי אות קמ"ה) הרודף אחר המצוות יש לו אריכות ימים ע"ש, ועיין בחיבורי ויחי יעקב (סימן נ"ח אות ח'), ובחיבורי הנכחי (ערך חוקים) ודוק.

וראיתי לקדוש רבינו ישראל אלנקווה ז"ל הי"ד בספרו מנורת המאור כרך ה' (פרק י"ג הדין והדיין דף רי"א) שכתב: "והמלך הנהוג כשורה וכדין, בענוה ובצניעות, יחיה ויאריך ימים, וממלכתו מתקיימת בידו וביד בניו, שנאמר בבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל".

ובחזן לשונו הטהורה שנקט שני דברים שהמלך יתנהג כצניעות, ובצניעות 44 אזי יחיה ויאריך ימים, כי ענוה גורמת אריכות ימים כמו שכתבתי בחיבורי ויחי יעקב (סימן מ"ה), וכן צניעות מארכת ימים עיין בחיבורי ויחי יעקב (סימן ט"ז), ובחיבורי הנכחי (ערך צניעות) ודוק. [אלול תשמ"ג].

וזו לשון הגאון החסיד רבינו יוסף יעבץ ז"ל בפירושו היקר לאבות (פ"ד מכ"ז): "השררה קוברת בעליה, וכמו שהוכיחו ז"ל מיוסף הצדיק, ועל צד הפלא תמצא בעל שררה יאריך ימים" ודוק היטב.

ובתב בספר מאור ושמש (פרשת משפטים ד"ה או): "מי שחננו האל ית"ש להיות רב ומנהיג ישראל ועיני כל ישראל אליו, הוא צריך תמיד להיות בהכנעה גדולה ובלב נשבר, ולפשפש דרכיו תמיד כמעט בכל רגע, ולעשות תשובה עליהם, כי בלתי אפשר להיותו נקי בלא חטא, כמו שאמרו בספר זהו הקדוש (ח"ג דכ"ג ע"א) אשר נשיא יחטא בכלם כתיב אם

ורש"י ז"ל פירש: "יוסף מת קודם לאחיו, דכתיב וימות יוסף וכל אחיו", ונראה שכוונת רש"י ז"ל לומר דמדקאמר קרא וימות יוסף בתחילה והקדימו בראש, ואחר כך אמר וכל אחיו, שמע מינה דיוסף נפטר לפני אחיו, ומצאתי שכן פירש רש"י ז"ל במסכת יומא (פ"ו סע"ב) עיין שם.

ובעניוטי איני מבין היטב מה ראה היא זו שיוסף נפטר לפני אחיו, דלעולם יש לומר דאחיו של יוסף שבטי יה נפטר לפניו ויוסף האריך ימים אחריהם, וקרא נקט יוסף ברישא משום דיוסף מלך היה, ונכבד וחשוב היה יותר מאחיו וכו', וקרא סדרא דחשיבות נקט, ולא סדרא דזמנים מי נפטר לפני חברו. **ולכאורה** מוכרח הדבר שאין לדקדק מסדר המקרא שהרי כך כתוב וימות יוסף וכל אחיו וכל 33 וכל הדור ההוא 44, ולפי האמור יוצא שיוסף מת ראשון, ואחר כך מתו אחיו, ואחרונים שמתו היו כל אנשי הדור ההוא, והוא תימה לומר שאכן כל אחי יוסף מתו לפני כל אנשי הדור ההוא, ולא היה אפילו אחד מכל אנשי הדור ההוא שמת לפני אחי יוסף.

והרי יוסף היה בן שלושים בעמדו לפני פרעה מלך מצרים, ואחר כך היו שבע שנות השבע, ואחר כך היו שתי שנות רעב, ואז ירד יעקב למצרים כמבואר בתורה (בראשית מ"ה ו'), ויוסף היה אז בן שלושים ותשע, ונפטר בן מאה ועשר, דהיינו שהיו ישראל במצרים שבעים שנה עד שיוסף הצדיק ע"ה נפטר בשנת ב' אלפים ש"ט, ואחרון האחים שנפטר היה לוי והיה זה בשנת ב' אלפים של"א.

ומפורש בתורה שבעת רדת שבעים נפשות בני יעקב למצרים הם ישבו בארץ גושן "ויאחזו בה ויפרו וירבו מאוד", הוי אומר שמזמן רדת בני ישראל למצרים עד פטירת

ב.

ברכות (נ"ה א'): "אמר רב יהודה שלשה דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם וכו', והמנהיג עצמו ברבנות וכו', המנהיג עצמו ברבנות דאמר רבי חמא בר חנינא מפני מה מת יוסף קודם לאחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות". **ובפירוש** רבינו חננאל ז"ל (נדפס בגליון התלמוד מהדורת נהרדעא) כתוב: "המנהיג עצמו ברבנות, אפילו בצנעא, אבל בפרהסיא כרבן גמליאל שהיה נוהג נשיאותו ברבים שפיר דמי".

ובעניי אינו מובן אצלי לא הלשון ולא הענין, חדא דמאי 33 אפילו 44 דאמר, דכל אפילו מתפרש בסגנון של לא מיבעיא קאמר, אין צריך לומר בפרהסיא אלא אפילו בצנעה, וכאן מסיים שבפרהסיא שפיר דמי, אתמהא. [ונראה טעות דפוס, ואולי במקום אפילו צריך לומר והיינו ודוק].

ותו אטו אצל יוסף הנהיג רבנותו בצנעה, והלא לא היה פרהסיא גדולה ממלכות יוסף וככתוב: "ויסר פרעה את טבעתו מעל ידו ויתן אותה על יד יוסף וגו', וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו ויקראו לפניו אברך ונתון אותו על כל ארץ מצרים" (בראשית מ"א מ"ג), ועיין שם במדרשים תרגומים ומפרשים.

ועוד מה סברא היא זו שאם מנהיג רבנותו בצנעה אזי מקצרים ימיו, אבל בפרהסיא שפיר דמי, ולכאורה איפכא מסתברא דבצנעה שפיר דמי ובפרהסיא הוא דמקצר ימיו, ועיין. **וראיתי** עכשיו למהרש"א ז"ל שם בחידושי אגדות שהביא פירוש רבינו חננאל (הוא מספר שלטי גיבורים) ומתבאר דתיבת "אפילו" טעות סופר היא, וכדכתיבנא, וכתב שפירוש רבינו חננאל ז"ל דוחק וכו', עיין שם.

ומקצר וסומך על מה שביארו התרגומים והמדרשים, כההיא דקידושין (ל"ג ב') "מאן דאמר לגנאי - כדאיתא", ופירש רש"י ז"ל: "כדאיתא, משום דדבר מגונה הוא לא רצה לפרסמה והרי הוא מפורש במדרש רבי תנחומא וכו'", הרי שהתלמוד סתם וסמך על המפורש במדרש חז"ל במקום אחר, ועיין כזאת בדברי רש"י ז"ל ראש השנה (ט"ז ב'), ומגילה (ט"ו ב'), וסוטה (ו' ב', ו"ג ב'), ובבא קמא (י"ז א', וצ"ב א') ועוד, שוב מצאתי לגאון מהרז"ו ז"ל בפירושו למדרש ויקרא רבה (פי"ב ס"ד סד"ה נטלה): "והנה בתלמוד שם לא ביארו כלל למה עשתה כן, אבל הדבר ברור שבתלמוד סמכו עצמם על דברי המדרשים, וכן הוא בכמה מקומות" ודוק היטב.

עוד יש לי להבין שאם רש"י ז"ל רצה להביא ראיה מהמקרא שיוסף נפטר לפני אחיו, לכאורה היה לו להביא מספר בראשית (ג' כ"ד): "ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת ואלהים פקוד יפקוד אתכם והעלה אתכם וגו', ופשוטו שיוסף אמר זאת קודם סילוקו כשאחיו נמצאים לפניו, והוא מנחמם שלא ידאגו מפטירתו עיין בדברי הנצי"ב בהעמק דבר שם ושמע מינה שיוסף נפטר לפני אחיו, ומשם היה לו לרש"י ז"ל להוכיח שיוסף נפטר קודם אחיו, ועיין.

כמו כן יש לי להבין מדוע אכן נפטר יוסף לפני אחיו בגלל שהנהיג עצמו ברבנות, ואטו 33 הוא 44 הנהיג עצמו, והרי פרעה הוא הוא שלקחו מבור עבדות ומינה אותו למשנה למלך, אבל יוסף לא עשה זאת בידיים להנהיג עצמו ברבנות, ועיין.

ואמר לי בני יקירי חכם ונבון, רבי עמנואל שליט"א שיתכן ש"המנהיג עצמו ברבנות" הוא ענין מציאותי טבעי, ולא שנא אם הוא בחר בדבר או כפו עליו כל שמנהיג

יוסף ואחיו כבר רבו גם פרו בני ישראל במצרים וכנ"ל.

ולדרבו של רש"י ז"ל צריכים לומר שיוסף נפטר ראשון, ואחריו אחיו, ואחריו כל הדור ההוא, ולא היה בכל אותם בני ישראל שפרו ורבו למאוד מאן דהוא שנפטר לפני יוסף ואחיו, והוא דבר תימה לענ"ד.

מיהו ראיתי עכשיו שאינו מוכרח, כי יש לומר שרש"י ז"ל יפרש "וכל הדור ההוא" היינו רק 33 שבעים נפש דבית יעקב 44, אבל אין הכוונה על 33 ככל בית ישראל אנשי הדור ההוא 44, וכמו שפירשו רבים מרבתינו המפרשים ז"ל, ועיין מה שכתבתי בזה בחיבורי הדר יעקב ח"ד (סימן ח'), ובהכי איתנה לן פורתא.

ולפי דרכנו דקרא דוימות יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא, לאו בסדר זמנים עסק אלא בחשיבות עסק ונקט, ואין ראיה ממקרא זה דיוסף נפטר לפני אחיו, צריך לומר דרבי חמא דאמר דיוסף מת לפני אחיו גמרא גמיר לה שיוסף מת לפני אחיו ודוק.

אי נמי יש לומר שרבי חמא שאמר בסתם יוסף נפטר לפני אחיו - סמך על מדרש חז"ל הוא מדרש תדשא המיוחס 33 לתנא 44 רבי פינחס בן יאיר והובא בילקוט שמעוני שמות (רמז קס"ב) ששם כתובים תאריכי פטירות יוסף ואחיו, ויוסף קודם לכולם, והובא גם במדרש בראשית רבתי בראשית (ג' כ"ו דף רס"ב), ובביאור התורה לרבינו בחיי ז"ל שמות (א' ו'), הזכיר זאת, ועיין בספר סדר הדורות, ובספר הנחמד יגל לבנו (דף מ"ז עש"ב).

ואל תתמה על החפץ באומרנו שהתלמוד סמך על דברות חז"ל במקומות אחרים, כי אכן כבר מצינו בהרבה מקומות שהתלמוד סתם

ובהיותי בזה ראיתי לגאון רבי יוסף ענגיל ז"ל בספרו גלינוני הש"ס שם בברכות (נ"ה א') שכה כתב: "שלשה דברים מקצרין ימיו ושנותיו של אדם וכו', והמנהיג עצמו ברבנות, נ"ב עיין בירושלמי במכילתין (פ"ד ה"א) שאמרו למה נקרא שמה שנער ששריה מתים נערים ע"ש, ומשמע דהך דהמנהיג עצמו ברבנות דמקצר שנותיו הוא רק בבבל" עכ"ל.

ולא זכיתי להבין דברות קדשו, והלא כל הך מילתא דהמנהיג עצמו ברבנות דמתקצרין שנותיו, לא למדו אלא מיוסף הצדיק ע"ה, וכמפורש בברכות (שם) וסוטה (י"ג ב') ויוסף במצרים היה ולא בבבל, וכן מבואר בפסחים (פ"ז ב') שהרבנות דמלכי יהודה וישראל קפחה חייהם, ועיין רש"י שם, והלא הם בארץ ישראל הוו, ועיין גם בסנהדרין (י"ד א') דרבי זירא בהיותו ³³בארץ ישראל 44 היה מיטמר מלהסמך כיון שהרבנות מקברת בעליה כדפירש רש"י שם. [ומוכרח דבארץ ישראל היה המעשה דרבי זירא עיין שם היטב, ובפרט דקיימא לן אין סמיכה בבבל עיין בבא קמא (פ"ד א') וטורי אבן ראש השנה (כ"א א') ודוק].

ונראה שלא כתב הגאון רבי יוסף ענגיל ז"ל כן, אלא לפי סברת הירושלמי הנ"ל, ולית ליה הא דאמור בבבלי, אלא שהיה לו להזכיר זאת להדיא, ועיין בחיבורי ויחי יעקב (סימן ה' ד"ה ויש מקום, דף י"ז) בשם הפירוש המיוחס לרש"י ז"ל לבראשית רבה ודוק.

ובענין זה דהמנהיג עצמו ברבנות ויוסף שנהג ברבנות וכו' - עיין באריכות לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו החפץ חיים (סימן ס"ד, וסימן פ"ג), ובספרו נפש חיים (מערכת י' אות י"ח), ובספרו עיני כל חי (דע"ב ע"ד), ועוד לו שם (דפ"ו רע"א וע"ב), ובספרו תנופה חיים (פרשת לך לך אות י'), ועוד לו שם (פרשת נשא אות

עצמו ברבנות אזי מתקצרים שנותיו רח"ל עכ"ד יצ"ו. [ובספר חסידים (סימן ע'): "אל תרדוף אחר הרבנות, כי אזי לרבנות שמקברת בעליה וראיה מיוסף שמת קודם אחיו". וצע"ק דאטו יוסף רדף אחר הרבנות והרי פרעה מינה אותו בלא לשאלו כלל כמפורש במקרא].

ובס"ד מצאתי למהר"ל מפראג ז"ל בספר חידושי אגדות שלו ח"ב לסוטה (י"ג ב' דף נ"ד): "מפני מה מת יוסף כו' שהנהיג עצמו ברבנות וכו'. כי כאשר מנהיג עצמו ברבנות ובשררה, נבדל מן הכלל, עד שהוא נחשב אדם יחידי פרטי בעצמו ואינו מחשיב עצמו תוך שאר הכלל, ודבר זה ידוע כי הפרטי אין כחו כמי שהוא בכלל, כי המים שעומדים בעצמם ממהרים לקבל הפסד, ואלו המים שהם בנהר הם מקוימים, ולכך מי שמנהיג ברבנות, ובוה הוא נבדל מן הכלל איך לו אריכות ימים" עכ"ל. והסברו כדברי בני הי"ו.

והאיר השי"ת עיני ומצאתי בילקוט שמעוני בראשית (רמז קנ"א): "ויאמר עבדך אבי אלינו עשרה פעמים אמרו בני יעקב ליוסף עבדך אבינו ושמע יוסף את הדבר הזה ושתק ושתיקה כהודאה לפיכך נתקצרו משני חייו עשר שנים, שנאמר וימת יוסף וכל אחיו", והן הם דברות מדרש פרקי רבי אליעזר שהבאתי לעיל בראש דברי, אבל כאן יש תוספת מילים ³³"שנאמר וימת יוסף וכל אחיו" 44, מה שלא כתוב אצלנו בגוף פרקי רבי אליעזר הנ"ל, והוא עד ממהר לאמיתות דברי רש"י ז"ל והן הם דבריו, דמהאי קרא נפקא לן שיוסף אכן נפטר לפני אחיו וכו"ל, וגם ראיתי בספר דקדוקי סופרים השלם לסוטה (י"ג ב' הערה ל"א דר"ב ע"א) שהובאה שם גירסת תלמוד כתב יד כזאת, אלא שלפי שעה איני יודע ליישב היטב מה שעוררנו לעיל דוק ועיין.



ואחד מהם הוא המנהיג עצמו ברבנות, וכו', מפני מה מת יוסף קודם אחיו מפני שנהג עצמו ברבנות 33 עליהם 44, וכגירסה הזו כן הוא במנורת המאור (סימן כ"ו), ושם בספר ראשית חכמה (בהקדמה לפרק דרך ארץ) כתוב: "המנהיג עצמו ברבנות דאמר רבי חמא בר חנינא מפני מה מת יוסף קודם אחיו מפני שנהג עצמו ברבנות 33 לפניהם" 44 ע"ש, וגם גירסאות הללו צ"ב.

ובתב מהר"ל מפראג ז"ל בחידושי אגדות שם: "מפני שהנהיג עצמו ברבנות וכו'.

כי כאשר מנהיג עצמו ברבנות ובשררה נבדל מן הכלל, עד שהוא נחשב אדם יחידי פרטי בעצמו ואינו מחשיב עצמו תוך שאר הכלל, ודבר זה ידוע כי הפרטי אין כוחו כמי שהוא בכלל, כי המים שעומדים בעצמם ממהרים לקבל הפסד, ואלו המים שהם בנהר הם מקוימים, ולכך מי שמנהיג ברבנות ובזה הוא נבדל מן הכלל אין לו אריכות ימים", ובספרו דרך החיים אבות (פ"א מ"ב) פירש באופן נוסף עיין שם.

ונתעוררתי להבין דמאי האי דקא קשיא ליה לאמורא רב מפני מה מת יוסף קודם לאחיו ומה זו תמיה, וכי לא מצינו כזאת שאחים הקטנים בשנים מתו לפני אחיהם, ואטו ער ואונן בני יהודה לא מתו בחייו, ואם כן מה פשר שאלת רב.

ונראה בס"ד דהאמורא 33 רב 44 הולך לשיטתו, דבמסכת בבא מציעא (ק"ז ב) אמרו: "והסיר ה' ממך כל חולי אמר רב זו עין, רב לטעמיה דרב סליק לבי קברי עבד מאי דעבד אמר תשעין ותשעה בעין רעה ואחד בדרך ארץ", ופירש רש"י ז"ל: "עבד מה דעבד, יודע היה ללחוש על הקבורות ולהבין על כל קבר וקבר באיזו מיתה מת אם מת בזמנו

ג' ואות ל'), ועוד לו שם (פרשת דברים אות ו'), ועוד לו שם (פרשת שופטים אות כ"ד), ושם לספר תהלים (אות קי"ט), ובספרו החיים יודוך (פרק ע"ב דפ"ז ע"ב), ועיין בחיבורי יחי יעקב (סימן ט"ז וסימן ט"ל), ובמהדורה תנינא לשם הארכתי בס"ד השי"ת יזכני בקרוב להוציא לאור כל חידו"ת אמן.

ג.

סוטה (י"ג ב'): "אמר רב יהודה אמר רב ואיתימא רבי חמא ברבי חנינא מפני מה מת יוסף קודם לאחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות". וכן הוא במסכת ברכות (נ"ה א').

וראיתי בספר דקדוקי סופרים ברכות שם הביא נוסח כתב יד מפני מה מת יוסף 33 שלש שנים 44 קודם לאחיו וכו', וצ"ב.

ובילקוט שמעוני שמות (רמז קס"ב) מבואר שזבולון נפטר בז' תשרי בהיותו בן מאה ועשר, באותה שנה שיוסף נפטר בכ"ז תמוז ע"ש, ולפי זה צריך לומר שמה שאמרו שיוסף מת קודם לאחיו אין הכוונה לכל אחיו ממש, אלא רוב ככל אחיו, ולפי דברי רבינו בחיי ז"ל שמות (א' ו') זבולון נפטר בן מאה וארבע עשרה ואתי שפיר. [נאולי בזה יש גם לפרש הגירסה הנ"ל שיוסף מת שלוש שנים לפני אחיו, דהיינו מאותו אח זבולון שנפטר היותר מוקדם משאר האחים, ושנת הפטירה של יוסף אינה עולה בחשבון שהרי נפטר בשלהי השנה, ולפי זה באמת יוסף נפטר שלש שנים לפני אחיו וכנ"ל ועיין].

ובספר ראשית חכמה (שער הענוה פרק שני) כתב: "והכבוד הוא אחד מן הדברים המוציאים מן העולם הזה והעולם הבא, מן העולם הזה שאמרו רבותינו ז"ל במסכת ברכות (נ"ה א') שלשה דברים מקצרים ימיו של אדם

כדאמרינן לקמן פרק תפלת השחר: האריך ימים. שאמר הריני כבן שבעים שנה: הדא אמרה שהגדולה מקצרת ימים. כדאמרינן אוי לרבנות שמקברת את בעליה, ולהכי קאמר הריני כבן שבעים דעם שזכיתי לגדולה, עם כל זה הארכתי ימים".

וראיתי לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו החיים יודוך על ספר תהלים (פרק ע"א דפ"ז ע"ב) שהביא דברי הרב בעל שבט מוסר בספרו אגדת אליהו על הירושלמי שם, שהטעם כיון שמקללין אותו ואל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך ע"ש, ואני כתבתי לפי שמתבטל מתלמוד תורה שמארכת ימים לפיכך אינו מאריך ימים עכ"ל. [ועיין בחיבורי הנכחי (ערך קלה) וצריך לכאן].

ובזאת מצאתי לו לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו עיני כל חי אבות (דפ"ו ע"א): "אמרו בירושלמי ברכות (פ"א ה"ו) הרבנות מקצרת ימים, והטעם כתב בספר אגדת אליהו משום שצריך להתבטל ממלאכתו, גם צרכי ביתו מרווחים ביותר, וצריך לקבל מתנות ושונא מתנות יחיה ע"ש, וטעם נוסף כיון שמתבטל מהתורה שהיא עץ חיים ונותנים עליו עול מלכות ע"ש.

וספר אגדת אליהו אין לי, וכאן הביא טעמים אחרים בשם הרב אגדת אליהו ממה שהביא בספרו החיים יודוך, ואולי הרב אגדת אליהו כתב הרבה טעמים כמנהגו, אבל לא ידעתי מדוע לא פירשו כפשטו הואיל והרבנות מביאה את האדם לידי התנשאות וגאווה ובקשת הכבוד, ודברים אלו מוציאים את האדם מן העולם ומקצרין ימי האדם רח"ל, ועיין בחיבורי הנכחי (ערך גסות רוח וערך כבוד) ודוק.

שוב מצאתי בעיני כל חי שם (דפ"ו ע"ב) שכתב: "נגד שמייה אבד שמייה, פירש

אם בעין רעה", ועיין תוספות שם, ולמהר"ל ז"ל בספר גור אריה בראשית (כ"ט י"ד).

הרי סברת האמורא רב עצמו דרובא דרובא דאינשי מתים בלא זמנם וסיבת המיתה היא עין הרע, וזאת תמיהת רב יוסף הצדיק שעליו נאמר בן פורת יוסף בן פורת עלי עין שאין שולט בו עין הרע (ברכות כ' א' וסוטה ל"ו א') מפני מה מת לפני אחיו, ועיין היטב בחיבורי תורת יעקב (סימן ס"ו אות ב') וצריך לכאן.

ומצאתי לגאון רבי יוסף הלוי איטנגא ז"ל בספרו היקר עדות ביוסף (פרשת ויחי אות קכ"ח ד"ד ע"ד) שכתב: "במדרש מפני מה מת יוסף קודם לאחיו עשר שנים על שחנט את אביו. ומה הקושיה הרי מצינו כמה פעמים דנפשי גמלי סבי דטעיני משכי הוגני [סנהדרין נ"ב סע"א ופירש רש"י הרבה גמלים זקנים שטעונים עורות גמלים יונקים שמתו]. אלא משום דמצינו דביוסף לא שלט ביה עינא בישא, אם כן לא שייך שמת בעין הרע כדאיתא בבא מציעא ברב דסליק לבי קברא", ועוד עיין שם שפירש ותירץ באופנים נוספים, ועוד לו שם (פרשת בשלח אות קפ"ה דכ"א ע"ב) עיין שם.

הרי שכבר הוא ז"ל קדם ותירץ כנ"ל, אלא שהיה לו להדגיש טפי 33 שהאמורא רב44 לשיטתו הולך וכאשר כתבתי בס"ד ודוק היטב.

ד.

ירושלמי ברכות (פ"א ה"ו ד"א ע"א): "אמר להן רבי אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה וכו', אף על פי שנכנס לגדולה האריך ימים, הדא אמרה שהגדולה מקצרת ימים".

ופירש בפני משה: "אף על פי שנכנס לגדולה. שמינהו לרבי אלעזר בן עזריה לנשיא

המזבח אז מתכפר, ועל ידי זה הוא מאריך ימיו ושנותיו.

והסנהדרין הן עיני העדה, ומי שחננו האל יתברך שמו להיות רב ומנהיג

ישראל ועיני כל ישראל אליו הוא צריך תמיד להיות בהכנעה גדולה, ובלב נשבר, ולפשפש דרכיו תמיד, כמעט בכל רגע, ולעשות תשובה עליהם, כי בלתי אפשר להיותו נקי בלא חטא כמו דאיתא בזהר הקדוש אשר נשיא יחטא בכלום כתיב אם יחטא ובנשיא כתיב אשר נשיא יחטא בודאי יחטא, כי לפעמים הוא מתגאה על הציבור, ומתנהג את עצמו ברבנות, או שיטה איזה דין חלילה אפילו בשוגג, הכלל אי אפשר להמלט מן החטא, ואם לא יעשה תשובה, חלילה לא יאריך ימים, כמו שאמרו חז"ל אוי לרבנות שמקברת את בעליה, לכן צריך לפשפש במעשיו תמיד ולשוב עליהם, והשי"ת בודאי ימחול לו ויאריך ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים.

וזה הפירוש למה נסמכה פרשת דינין אצל המזבח לומר לך שתשים סנהדרין אצל המזבח, כלומר מי שהוא יושב על כסא הוראה צריך תמיד להיות בהכנעה ובתשובה, כדי שתביאנו הרבנות לידי אריכות ימים, כמו המזבח שנברא להאריך ימיו של אדם על ידי הבאת קרבנותיו בתשובה, כן הרב צריך תמיד לעשות תשובה, ועל ידי זה יאריך ימיו ושנותיו כנ"ל והבין עכ"ל.

רש"י מי שעולה לגדולה מקצר ימיו ע"ש, והוא על פי דברי הירושלמי ברכות (פ"א ה"ו) הדא אמרא שהגדולה מקצרת ימים, ופירש הרב אגדת אליהו דהנוהג ברבנות אינו מכבד כל אדם וכולם מקללים אותו ע"ש, ומהר"ש יפה בפירושו לירושלמי שם פירש משם רש"י שעל ידי שמתנשא ברבנותו מתקצרים ימיו עכ"ל, וזה כדכתיבנא בס"ד.

ועיין מה שכתבתי בס"ד בענין זה דהרבנות מקברת בעליה ומקצרת ימי האדם רח"ל בחיבורי ויחי יעקב (סימן ט"ז ד"ה ובהא), ועוד שם (סימן ט"ל) ובשאר חיבורי בס"ד.

ובתב בספר מאור ושמש (ר"פ משפטים ד"ה או): "או יאמר אלא לומר לך שתשים סנהדרין אצל המזבח. נוכל לפרש על פי פירוש רש"י לעיל על פסוק ואם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית כי חרבך הנפת עליה וגו' ופירש רש"י שהמזבח נברא להאריך ימיו של אדם וברזל נברא לקצר לכן אין זה בדין שיונף המקצר על המאריך וכו'.

אנחנו למידין שעל ידי המזבח שמקריבין שם קרבנות, ואם האדם מביא קרבנותיו בודאי הוא עושה תשובה קודם שיקריבנו קרבנו על המזבח ויתכפר לו כי בלא תשובה זבח רשעים תועבה, רק על ידי שעושה תשובה קודם ומקריב אחר כך את הקרבן על גבי

חידושי סוגיות

בענין רבי חייא - תורה לשמה

בחקלא) ע"ש, ועיין בספר אבן שלמה (פרק ה' הערה ג') ודוק.

נמצינו למדים מכל האמור כמה היה **רבי חייא** חרד מקפיד וזריז בענין **לשמה**, והיינו נמי מה שמצאתי בס"ד במדרש ויקרא רבה (פ"ה ס"ז): "תני רבי חייא הלמד לעשות לא הלמד שלא לעשות, והלמד שלא לעשות נוח לו שלא נברא", והגדרת תורה לשמה היא הלמד לעשות וכדכתבו רש"י ברכות (י"ז א') ותוספות פסחים (ג' ב'), ועיין לרמח"ל ז"ל בספרו דרך ה' (ח"א פ"ד אות ט'): "שיהא בסגולת הדברים ההם [תורה] שמי שיהגה בהם בקדושה ובטהרה, על הכונה הנכונה שהיא עשית חפצו יתברך, יתעצם בו על ידם מעלה עליונה ושלמות גדול עד מאד", וזו לשון רבינו הגר"א ז"ל בביאורו לתיקוני זהר (ד"ב ע"ב): "דעסקין באורייתא לשמה, רוצה לומר בשביל השכינה ליחד אותה עם התורה, והענין של לשמה שלומד על מנת לקיים מצותיה של תורה, והמצות הם בשכינה אם כן הוא לשמה", וכזאת כתב רבינו בעל של"ה ז"ל במקומות הרבה ועיין לו במסכת שבועות שלו, וכן בחלק תורה שבכתב (בראשית מאמר אור חדש ד"ז ע"ב), ונתבאר במקומו בס"ד. [שם ובשל"ה (באור חדש) ביאר בארוכה מאמר רבי חייא שבויקרא רבה דלעיל ע"ש].

ועיין בספר הזהר הקדוש ח"א (דק"צ ע"א): "תא חזי מה כתיב ארך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד, בימינה מאן דאזיל לימינא דאורייתא וכו', בשמאלה עושר וכבוד בהאי עלמא, דאף על גב דלא איתעסק בה לשמה זכי

בבא מציעא (פ"ה ב'): "אמר ליה רבי חייא לרבי חנינא, בדידי קא מינצית דעבידנא לתורה דלא תשתכח מישראל, מאי עבידנא אזילנא ושדינא כיתנא [זורע אני זרעוני פשתן], גדילנא נשבי [וקולע אני ממנו רשתות ומכמרות], וצייננא טבי [ואני צד צביים], ומאכילנא בישרייהו ליתמי, וארכינא מגילתא [ומתקן אני מעורותיהן קלפים], וכתבינא חמשה חומשי, וסליקנא למתא [למקום שאין בו מלמדי תינוקות], ומקרינא חמישא ינוקי בחמשה חומשי [לחמשה ינוקי לכל אחד ספרו], ומתנינא שיתא ינוקי שיתא סדרי [ומתנינא על פה ששה סדרי משנה לששה תינוקות], ואהדרנא להו, עד דהדרנא ואתינא אקרי אהדדי ואתנו אהדדי [למדו זה את זה מקראות וילמדו זה את זה סדרו], ועבידי לה לתורה דלא תשתכח מישראל, והיינו דאמר רבי כמה גדולים מעשי חייא" ע"ש. ועיין סוכה (כ' סע"א): "כשנשתכחה תורה מישראל עלו רבי חייא ובניו ויסדוה" ודוק.

ורבינו מהרש"א ז"ל בחדושי אגדות (ב"מ שם) כתב: "ואמר רבי חייא אזילנא ושדינא וכו', שכל מעשה הזה לתורה הוא מתחילה לשם שמים ולא היה בו שום שיתוף דבר אחר וכוונה אחרת שלא לשם שמים, כי אילו קנה בהמה לעורה היה בו מצד המוכר שיתוף דבר אחר, אבל מתחילת גידול הכיתנא היה לשם תורה ולמצוה כדמסיים ומאכילנא לבשרייהו ליתמי וארכינא מגילתא וכו', וכיוצא בזה כתב רבינו הגר"א ז"ל בלקוטים ונדפס בראש ביאורו לספר תקוני זהר (דבור המתחיל ועלו

אמר אף עמלה דאורייתא דאיהו עמל בגניהון דבני נשא או בגין יקרא דיליה, האי תחת השמש כתיב דהא לא סליק לעילא", [עיין פסחים נ' ב']. ושוב מבואר דרבי חייא לטעמיה דקפיד בענין לשמה ודוק.

עוד מצאתי בס"ד בירושלמי כלאים (פ"ט ה"ג דמ"ב ע"ב): "רבי שמעון בין לקיש צם תלת מאוון צומי למיחמי **רבי חייא רבה** ולא חמיתיה, בסופא שרא מצטער אמר מה הוה [רבי חייא] לעי באורייתא סגי מיניי, אמרין ליה ריבין תורה יותר ממך ולא עוד אלא הוה גלי. אמר לון ריש לקיש ולא הוינא אנא גלי. אמרין ליה את הוית גלי מילף ורבי חייא הוה גלי מלפיה". ופירש בספר היקר עלי תמר על הירושלמי (שם ד"מ ע"א): "אמרו לריש לקיש אף שמעלתו גדולה שהיה גולה למקום תורה, מכל מקום היה מעורב בזה הנאת עצמו כדי להרבות ידיעותיו ולחדד שכלו בתורה ולהרבות לעצמו חכמת התורה, אבל רבי חייא גלה מבבל לארץ ישראל רק כדי ללמד תורה לתלמידים ואם כן עליתו לארץ ישראל היתה כולה **לשמה** מבלי כל תערובת של הנאת עצמו ולתועלתו, שהרי כבר היה רבי חייא מרביץ תורה בבבל" עכ"ל, וכן הוא בעלי תמר לירושלמי מעשר שני (פ"ה ה"ה דקפ"ח ע"ב) ע"ש, ושוב מבואר **שרבי חייא היה כולו לשמה**, ודוק היטב.

והנה ראיתי עוד בספר הזהר הקדוש ח"ג (ד"פ ב'): "רבי יוסי הוה אזיל בארחא, פגע ביה רבי חייא, אמר ליה האי דאוקמוה חברייא דכתיב בעלי ולכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ומנחה עד עולם, בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר הוא בדברי תורה, אמאי בגין דדברי תורה סלקין על כל קרבנין דעלמא כמה דאוקמוה דכתיב זאת

בהאי עלמא בעותרא ויקרא, דהא **רבי חייא** כד אתי מהתם [בבל] לארעא דישראל קרא באורייתא עד דהוו אנפוי נהירין כשמשא, וכד הוו קיימין קמיה כל אינון דלעאן באורייתא הוה אמר להו דא אשתדל באורייתא לשמה ודא לא אשתדל לשמה, והוה צלי על ההוא דאתעסק לשמה דליהוי הכי תדיר ויזכי לעלמא דאתי, וצלי על ההוא דלא איתעסק בה לשמה דייתי לאתעסקא בה לשמה ויזכי לחיי עלמא, יומא חד חמא [רבי חייא] חד תלמיד דהוה לעי באורייתא ואנפוי מוריקין אמר ודאי מהרהר בחטאה איהו, אנא אחיד ליה לקמיה ואמשיך עליה במילין דאורייתא עד דאתיישב רוחיה בגויה, מן ההוא יומא והלאה שוי על רוחיה דלא ירדוף בתר אינון הרהורין בישין וישתדל באורייתא לשמה", ויש לומר **דרבי חייא** דקפיד בלשמה טובא כנ"ל לטעמיה ודוק היטב. [ואני כותב כפשט לשון הזהר דלעיל דרבי חייא הנזכר בספר הזהר הוא רבי חייא הנזכר בתלמוד, וכהסכמת רבים מן החכמים "גדולים ומקובלים מפורסמים", ועיין בזה לגאון רבי יוסף חיים ז"ל **בספרו שלו** שו"ת תורה לשמה (סימן תנ"ה) והשווה לדבריו בספרו בן יהוידע בבא מציעא (פ"ה ב' ד"ה ודע דפ"א סע"א) וספרו בניהו שבת (ג' א') ע"ש, ומזה עצמו ראה ברורה שספר תורה לשמה מחברו הוא רבינו יוסף חיים ז"ל וכן האמת בלא פקפוק. ובהא דהיה רבי חייא מתפלל על מי שאינו לומד לשמה שילמד לשמה השווה לתפילתו של רב ספרא בברכות (י"ז א') ודוק].

ובס"ד מצאתי עוד בספר הזהר הקדוש ח"א (דרכ"ג סע"ב): "תנא מה יתרון לאדם בכל עמלו, יכול אף עמלה דאורייתא, תלמוד לומר שיעמול תחת השמש שאני עמלה דאורייתא דלעילא מן שמשא הוא, **רבי חייא**

ושקוי לעצמותיך" וכו'. ונראה לי בס"ד לומר
 דהאומר דבר זה: "דכל מאן דאשתדל
 באורייתא אף על גב דאתגזר עליה עונשא
 מלעילא ניחא ליה וכו', ובגין דילעי בה לשמה
 קב"ה אתפייס בהדיה", הוא רבי חייא, אחר
 שראינו שהיה קפיד טובא בענין לשמה
 וכמשנ"ת ודוק היטב. [ואת דברי הזהר הללו
 הביא הדברים רבי רפאל הכהן מהמבורג ז"ל
 בספרו דעת קדושים (ד"א ע"ב), ועיין שם מה
 שכתב לבאר בדברים נפלאים בטוב טעם ודעת
 נאמרים].

התורה לעולם ולמנחה ולחטאת ולאשם
 ולמלואים שקיל אורייתא לקביל כל קרבנין
 דעלמא. אמר לי הכי הוא ודאי דכל מאן
 דאשתדל באורייתא אף על גב דאתגזר עליה
 עונשא מלעילא ניחא ליה מכל קרבנין ועלוון
 וההוא עונשא אתקרע, ובגין דילעי בה לשמה
 קב"ה אתפייס בהדיה, ותא חזי לא אתדכי בר
 נש לעלמין אלא במילין דאורייתא בגיני כך
 מלין דאורייתא לא מקבלין טומאה בגין דאיהי
 קיימא לדכאה לאלין מסאבי ואסוותא
 באורייתא אשתכח דכתיב רפאות תהי לשרך